

RONSE CENTRUM (FASE 2)

ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK RONDOM DE KLEINE MARKT

Pede R., Klinkenborg S. & Cherretté B.

ARCHEOLOGIE - RAPPORT 118

Colofon

Project:

Archeologisch vooronderzoek
Proefputtenonderzoek
Ronse Centrum, fase 2: Kleine Markt (14-RON-CE)
Vergunningsnummer: 2015/240

Bouwheer:

Stad Ronse
Grote Markt 12
9600 Ronse

Opdrachtgever:

Stad Ronse
Grote Markt 12
9600 Ronse

Uitvoerder:

SOLVA
Intergemeentelijk samenwerkingsverband
voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie
Gentssteenweg 1B
9520 Vlierzele (Sint-Lievens-Houtem)

Bart Cherretté (projectarcheoloog - vergunninghouder)
Ruben Pede (projectarcheoloog)
Sigrid Klinkenborg (projectarcheoloog)
Sami Belbachir (technisch assistent)
Wim Vanrolleghem (technisch assistent)

Wetenschappelijke ondersteuning:

/

Termijn terreinwerk:

10 juni 2015 tot en met 13 oktober 2015

Depotnummer:

D/2017/12.857/55

SOLVA

Afbeelding voorblad: proefput 7 voor de ingang van de voormalige Sint-Martinuskerk (huidige Passage) waarbij de begravingen en de kerkhofmuur duidelijk zichtbaar zijn.

Copyright: Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SOLVA. Alle foto's, tenzij anders vermeld: © SOLVA.

CHRONOLOGIE

☐ Paleolithicum	☐ Oud	1.000.000/500.000 - 250.000 BP
	☐ Midden	250.000 - 38.000 BP
	☐ Jong	38.000 - 14.000 BP
	☐ Finaal	14.000 - 12.000 BP
☐ Mesolithicum	☐ Vroeg	ca. 9500 - 7700 BC
	☐ Midden	7700 - 7000/6500 BC
	☐ Laat	ca. 7000 - ca. 5000 BC
	☐ Finaal	ca. 5000 - ca. 4000 BC
☐ Neolithicum	☐ Vroeg	5300 - 4800 BC
	☐ Midden	4500 - 3500 BC
	☐ Laat	3500 - 3000 BC
	☐ Finaal	3000 - 2000 BC
☐ Bronstijd	☐ Vroege	2100/2000 - 1800/1750 BC
	☐ Midden A	1800/1750 - 1500 BC
	☐ Midden B	1500 - 1050 BC
	☐ Late	1050 - 800 BC
☐ IJzertijd	☐ Vroege	800 - 475/450 BC
	☐ Late	475/450 - 57 BC
☐ Romeinse Tijd	☐ Vroeg	56 BC - 100 AD
	☐ Midden	101 - 300 AD
	☐ Laat	301 - 400 AD
☒ Middeleeuwen	☐ Vroege / Frankisch	401 - 500 AD
	☐ Vroege / Merovingisch	501 - 750 AD
	☐ Vroege / Karolingisch	751 - 900 AD
	☐ Volle	901 - 1200 AD
	☒ Late	1201 - 1500 AD
☒ Post-middeleeuwen	☒ Nieuwe Tijden	1501 - 1800 AD
	☒ Nieuwste Tijden	1801 - heden

KEYWORDS

Onderwerpen

- Landelijke context
- Stedelijke context

- Commercieel gebouw
- Religieus gebouw
- Openbaar gebouw
- Militair gebouw

- Bewoning
- Woonhuis
- Villa
- Agrarisch gebouw

- Agrarische structuur
- Haard
- Kuil
- Weg
- Waterwinning
- Afwateringsgracht
- Perceelsgracht
- Extractie

- Megalithische structuur

Vondsten

- Voedselproductie
- Keramiekproductie
- Metallurgie
- Artisanaat
- Begraving
- Funeraire structuur

- Lithisch materiaal
- Botmateriaal
- Keramiek
- Staalname
- Bouwmateriaal
- Metaal
- Glas
- Hout
- Kunststof
- Textiel
- Leder
- Natuursteen
- Technisch aardewerk
- Touw

Post-excavation onderzoek

- Gebruikssporenanalyse
- Materiaalstudie
- C14-datering
- Archeomagnetisch
- Dendrochronologisch
- Optisch gestimuleerde luminescentie
- Biochemisch analytisch
- Fysico-chemisch analytisch
- Diatomeeën
- Palynologisch
- Zaden en vruchten
- Hout
- Anthracologisch
- Gewervelde diersoorten
- Insecten en mijten
- Malacologisch
- Bodemkundig
- Fysisch antropologisch
- Geografisch
- Geomorfologisch
- Geologisch
- Conservatie
- Restauratie

INHOUDSTAFEL

Chronologie	3
Keywords	4
Inhoudstafel	5
1. Dankwoord	7
2. Inleiding	8
3. Beschrijving van de vindplaats	10
3.1. Vindplaatsgegevens	10
3.2. Topografische, landschappelijke, bodemkundige situering	11
4. Archeologische en historische situering	12
5. Onderzoeksopdracht	13
5.1. Vraagstelling	13
5.1.1. Overzicht resultaten bureaustudie	13
5.1.2. Overzicht vragen.....	14
5.2. Randvoorwaarden	14
6. Werkwijze en opgravingsstrategie	15
6.1. Methodologie terreinwerk.....	15
6.2. Methodologie verwerking	15
6.3. Motivatie van de selectie van materiaal en staalname.....	17
7. Beschrijving van het archeologisch onderzoek	18
7.1. Inleiding	18
7.2. Proefput 1	20
7.2.1. Methodiek:.....	20
7.2.2. Sporen:.....	20
7.2.3. Interpretatie:	22
7.3. Proefput 2.....	24
7.3.1. Methodiek:.....	25
7.3.2. Sporen:.....	25
7.3.3. Interpretatie:	29
7.4. Proefput 3.....	31
7.4.1. Methodiek:.....	31
7.4.2. Sporen:.....	31
7.4.3. Interpretatie:	34
7.5. Proefput 4.....	35
7.5.1. Methodiek:.....	35
7.5.2. Sporen:.....	35
7.5.3. Interpretatie:	42
7.6. Proefput 5.....	44
7.6.1. Methodiek:.....	44
7.6.2. Sporen:.....	44
7.6.3. Interpretatie:	46
7.7. Proefput 6.....	47
7.7.1. Methodiek:.....	47
7.7.2. Sporen:.....	47

7.7.3. Interpretatie:	55
7.8. Proefput 7.....	57
7.8.1. Methodiek:.....	58
7.8.2. Sporen:.....	59
7.8.3. Interpretatie:	60
7.9. Proefput 8.....	61
7.9.1. Methodiek:.....	61
7.9.2. Sporen:.....	61
7.9.3. Interpretatie:	64
8. Assessment en basisanalyse van de vondsten en stalen	65
8.1. Vondsten.....	65
8.2. Stalen	65
9. Synthese.....	66
9.1. Synthese van de opgravingsgegevens	66
9.2. Evaluatie.....	68
9.3. Antwoord op de vooropgestelde onderzoeksvragen zoals geformuleerd in de Bijzondere Voorwaarden	72
10. Samenvatting	74
11. Bibliografie.....	76
12. Bijlagen	77
12.1. Handleiding bij het raadplegen van de bijlagen.....	77
12.2. Lijsten.....	78

1. DANKWOORD

Het stadsbestuur van Ronse plant de herinrichting van de pleinen en de straten in de omgeving van de Kleine Markt. Gezien de ligging van het projectgebied in het historisch centrum van Ronse drong een archeologisch vooronderzoek zich op. Op basis van een eerder uitgevoerde bureaustudie is een proefputtenonderzoek gebeurd met het oog op een archeologische evaluatie van de terreinen.

We wensen hierbij graag alle betrokkenen te bedanken voor de goede samenwerking, in de eerste plaats de verschillende stadsdiensten van Ronse, meer specifiek Danny De Brakeleer, Martine Vanden Hole en Edwin Detramasure. Ook tot de verschillende medewerkers van de technische dienst richten we een woordje van dank voor de vlotte afgraving en afvoer van de grond. Voorts danken we Nancy Lemay en Stani Vandecatsye (agentschap Onroerend Erfgoed). Ook Eric Devos (Stad Ronse) en Johny Deconinck mogen hier niet ontbreken, zij brachten nuttige informatie en raadgevingen aan inzake de geschiedenis van Ronse. Tenslotte willen we onze collega's van de archeologische dienst van SOLVA bedanken voor de ondersteuning bij het terreinwerk en de verwerking van de opgravingsgegevens.

2. INLEIDING

Stad Ronse wenst in verschillende fases **riolerings- en verfraaiingswerken** uit te voeren in de centrumstraten rondom de Kleine Markt en de Sint-Hermeskerk (figuur 1). In het kader van de stedenbouwkundige vergunning voor de herinrichting van het centrum (Vrijheid fase 1 en 2) heeft het agentschap Onroerend Erfgoed een archeologisch vooronderzoek opgelegd. Dit rapport heeft betrekking op de definitieve resultaten van het vooronderzoek in het kader van de Vrijheid fase 2, de straten rondom de Kleine Markt.

Gezien het historisch belang van de site en de waarschijnlijke impact van de werken op de ondergrond werd in overleg met de stadsdiensten besloten het archeologisch traject **proactief** op te starten. Dit gebeurde met het oog op een evaluatie van de archeologische resultaten in een vroeg stadium zodat hiermee tot op zekere hoogte kon rekening gehouden worden bij de verdere uitwerking van de ontwerpplannen. Hierbij staat voornamelijk het *in situ* behoud van de eventuele archeologische sporen voorop.

Een eerste deel van het vooronderzoek betrof een **bureaustudie** aangaande de herinrichting van fase 1 en 2. Het doel hiervan was om de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, om de historische bebouwing en waterlopen te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie. Dit kan toelaten de potentiële zones waar archeologische sporen bewaard zijn en waar op termijn onderzoek te verwachten is, proactief in kaart te brengen.

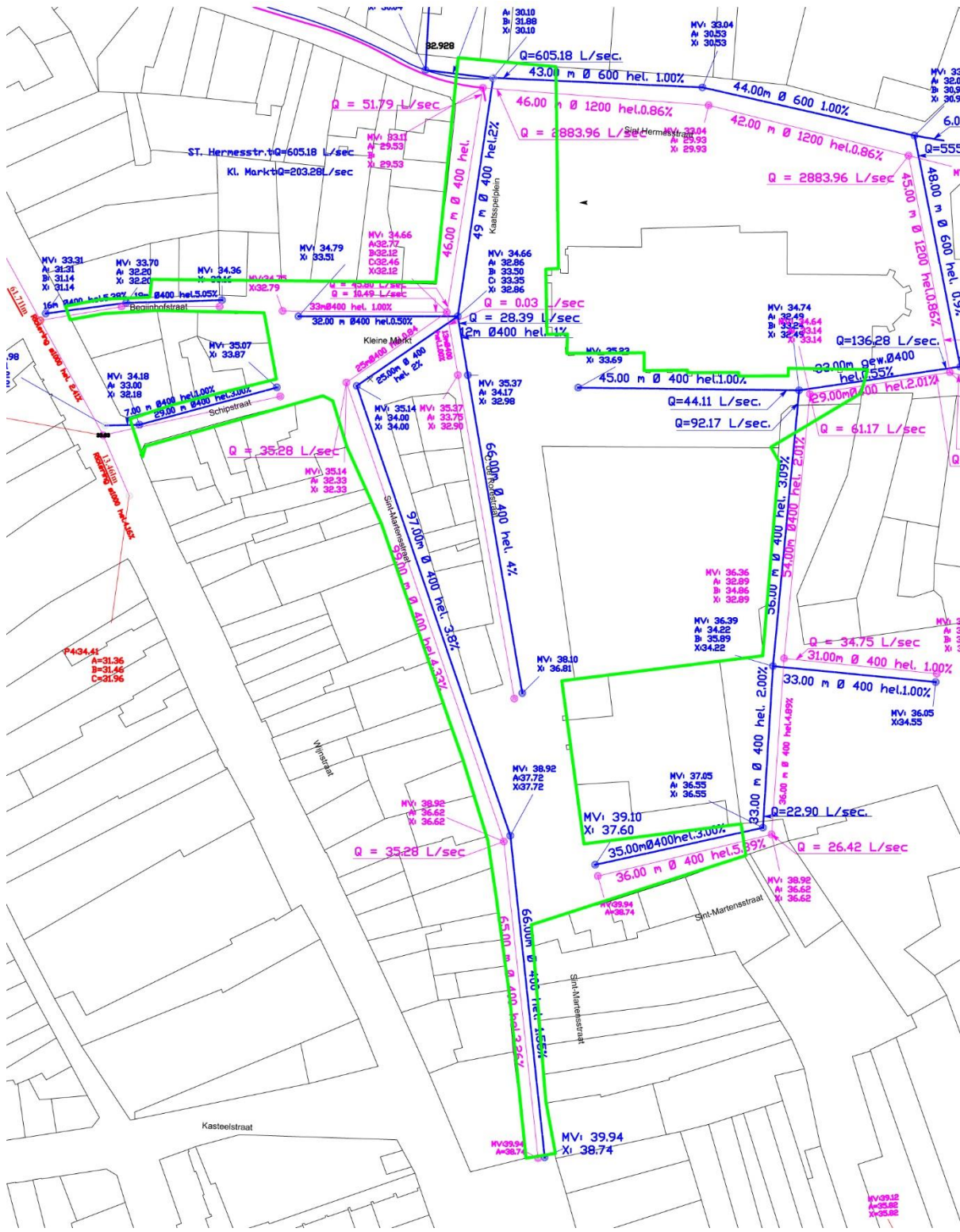
De resultaten van deze bureaustudie leidden tot een voorstel van het sleuvenplan dat door alle betrokken partners bij de **startvergadering** te Ronse op 12/05/2015 goedgekeurd werd. De bureaustudie en het verslag van de startvergadering is in bijlage bij dit document toegevoegd.

De voorwaarden waaraan het archeologisch vooronderzoek voor Vrijheid fase 2, terreinen rondom de Kleine Markt, moet voldoen, zijn door het agentschap Onroerend Erfgoed neergeschreven in de 'Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Ronse, Kleine Markt, heraanleg centrum fase 2'.

Op 10/06/2015 startte het **terreinwerk** op de terreinen van fase 2. De resultaten hiervan zijn beschreven in dit rapport. Voor de topografische en bodemkundige beschrijving en de archeologische en historische situering van het gebied verwijzen we naar de eerder uitgevoerde bureaustudie (zie bijlage)¹. Vervolgens komt de vraagstelling en de toegepaste methodologie aan bod. Het rapport bestaat grotendeels uit de beschrijving van alle sporen en vondsten. Een synthese en samenvatting van dit alles wordt nadien besproken, net als de bibliografie. Tenslotte zijn achteraan de bijlagen toegevoegd.

In deze fase van de **ontwerpplannen** gaat het dan ook eerder om een inrichtingsschets waarbij het ontwerp nog kan aangepast worden aan de resultaten van dit vooronderzoek. In afwachting van de definitieve ontwerpplannen volstaat hier een algemene evaluatie waarbij per zone op basis van het bureau- en proefputtenonderzoek een aantal aandachtspunten gesignaleerd worden. De definitieve ontwerpplannen van de Vrijheid fase 2 zullen op korte termijn (2017) in het kader van een stedenbouwkundige aanvraag ingediend worden. Deze moet vergezeld zijn van een bekrachtigde archeologienota waarin op basis van deze definitieve ontwerpplannen en de gegevens uit het proefputtenonderzoek een afweging zal gemaakt worden en een programma van maatregelen zal opgesteld worden.

¹ Pede & Cherretté 2015.

Figuur 1: afbakening van het projectgebied Vrijheid fase 2 (groen) met de heraanleg van de wegenis binnen deze zone en de ontworpen gescheiden riolering (roos en blauw)

3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

3.1. Vindplaatsgegevens

1. Administratieve gegevens	
Opdrachtgever:	
Uitvoerder:	SOLVA Intergemeentelijk samenwerkingsverband voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie Gentsesteenweg 1B 9520 Vlierzele (Sint-Lievens-Houtem)
Vergunninghouder:	Bart Cherretté
Beheer en plaats opgravingsarchief:	SOLVA, dienst Archeologie Industrielaan 25B 9320 Erembodegem
Beheer en plaats vondsten en stalen:	SOLVA, dienst Archeologie Industrielaan 25B 9320 Erembodegem
Projectcode:	14-RON-CE
Vindplaatsnaam:	Kleine Markt
Locatie:	Ronse
Lambertcoördinaat 1:	X: 95680,1404; Y: 160159,5713
Lambertcoördinaat 2:	X: 95600,1037; Y: 160108,8706
Lambertcoördinaat 3:	X: 95693,9528; Y: 159935,0349
Lambertcoördinaat 4:	X: 95763,5196; Y: 160095,9794
Kadaster:	Afdeling 3, sectie E, percelen 945D en openbaar domein
Termijn:	10/06/2015-13/10/2015

2. Onderzoekopdracht	
Verwijzing naar de bijzondere voorwaarden:	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Ronse, Kleine Markt, heraanleg centrum fase 2
Omschrijving archeologische verwachtingen:	Zie 5.1.1.
Wetenschappelijke vraagstelling:	Zie 5.1.2.
Oorzaak voor de ingreep in de bodem:	herinrichting straten, pleinen en riolering
Eventuele randvoorwaarden:	Zie 5.2.

3. Raadpleging van specialisten	
Omschrijving van de inbreng als hun advies werd ingewonnen bij substantiële staalname:	/
Omschrijving van de inbreng als zij betrokken worden bij de conservatie:	Röntgenopnames metalen Conservatielabo Erfpunt Johan Van Caeter
Omschrijving van de algemene wetenschappelijke advisering door externe personen:	/

3.2. Topografische, landschappelijke, bodemkundige situering

Een omstandige topografische, landschappelijke en bodemkundige situering van het projectgebied gebeurde reeds in het kader van de **bureaustudie** (zie bijlage)².

² Pede & Cherretté 2015, 11-13.

4. ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE SITUERING

Een omstandige archeologische en historische situering van het projectgebied gebeurde reeds in het kader van de **bureaustudie** (zie bijlage)³.

³ Pede & Cherretté 2015, 14-31.

5. ONDERZOEKSOPDRACHT

5.1. Vraagstelling

5.1.1. Overzicht resultaten bureaustudie⁴

Het projectgebied is gelegen in de **historische kern** van de stad. Deze fase is circa 9000 m² groot en omvat de pleinen, straten en een park (voormalig kerkhof), rond de Kleine Markt, de (voormalige) Sint-Martinus- en de Sint-Hermeskerk. Op het terrein is de herinrichting en de heraanleg van straten en pleinen en de aanleg van een gescheiden rioleringsstelsel gepland.

Het projectgebied van fase 2 kent een **complexe geschiedenis**. Er is in de bestaande literatuur reeds een aantal keer geopperd dat er zich ter hoogte van het Albertpark/Sint-Hermessite en de onmiddellijke omgeving van de Sint-Martinuskerk mogelijks een Romeinse en/of vroegmiddeleeuwse kern bevindt. De archeologische vondsten bevestigen dit in zekere mate. Tal van – weliswaar aangetroffen in jongere contexten – Romeinse vondsten wijzen op het bestaan van een Romeinse site in de nabijheid. Vergeten we in dit kader ook niet de recente vondst van de Romeinse nederzetting op De Stadstuin te vermelden. Voor de vroegmiddeleeuwse periode is de situatie moeilijker. De *Suppletio Milonis* vermeldt de stichting van een religieuze nederzetting door Amandus. Deze zou zich ontwikkeld hebben tot een Merovingisch/Karolingisch monasterium ter hoogte van het Kaatsspelplein en de Sint-Hermessite. De historische bronnen die verhalen over deze periode zijn echter veel later na de beschreven gebeurtenissen te boek gesteld en dienen met een kritische blik bekeken te worden. Archeologische bewijzen voor het bestaan van een Merovingisch of Karolingisch monasterium zijn nauwelijks voorhanden. We vermelden hier enkele losse vondsten uit de Merovingische periode in de buurt van de Sint-Hermeskerk en een schrijndekseltje in het martyrium van de Sint-Hermescripte dat op basis van de typologische kenmerken in de 7de eeuw te dateren is. De meer zuidelijk gelegen Sint-Martinuskerk is in dit opzicht significant. Dit patrocinium kan naar de vroege middeleeuwen verwijzen. In de recente literatuur wordt inderdaad meer en meer de theorie geopperd dat de Sint-Martinuskerk de oudste (vroege middeleeuwen: voor 840?) parochiekerk is waarrond het vroegste Ronse (de stichting van de ‘cella’ door Sint-Amandus?) zich ontwikkelde. De vele **vraagtekens omtrent de Romeinse en vroegmiddeleeuwse periode** maakt het moeilijk om in deze fase van het onderzoek hiervan een inschatting te maken.

De daaropvolgende periode is beter te vatten. De terreinen van fase 2 liggen volledig binnen de grenzen van de middeleeuwse heerlijkheid, de zogenaamde **Vrijheid**, die vermoedelijk in de **10de eeuw** ontstond. Het gaat om een essentieel onderdeel van de historische kern van de stad. Mogelijk vormt de Wijnstraat ten westen van de Vrijheid een grens. Er zijn aanwijzingen dat het woord ‘wijn’ een verschrijving is van ‘tuin’ wat etymologisch zoveel betekent als ‘omheining’. Er is dus, ter hoogte van de aansluiting van de Schipstraat en de Begijnhofstraat met de Wijnstraat rekening te houden met de aanwezigheid van begrenzende elementen (gracht, wal, brug, omheining...). Hetzelfde geldt ter hoogte van de Sint-Martensstraat en het Franklin Rooseveltplein. Bovendien wordt in het verlengde van de Schipstraat-Kleine Markt-Priesterstraat een Romeinse of zelfs een prehistorisch wegtracé vermoed. De Loozebeek en de Molenbeek vormen de grens in het noorden, de westelijke zijde was vermoedelijk afgebakend door een gracht. De verschillende religieuze complexen wijzen op het grote belang van de Vrijheid in deze periode (cf. *supra*). De oudste kapittelkerk van de Vrijheid zou zich onder de huidige Sint-Hermeskerk bevinden. De Sint-Pieterskerk zou de opvolger geweest zijn, die na de bouw van de romaanse Sint-Hermeskerk als tweede parochiekerk gebruikt werd. Deze kerken met bijhorende kapittelgebouwen kenden een intense bouwgeschiedenis. Het succes van de relieken van Sint-Hermes betekende immers dat een toenemend aantal bedevaarders moest

⁴ Pede & Cherretté 2015.

geherbergd worden. De relatie (en chronologie) met de zuidelijk gelegen Sint-Martinuskerk blijft echter onduidelijk. Op de Kleine Markt bevindt zich waarschijnlijk een gebouw dat dienstdeed als vierschaar. De Vrijheid omvatte naast de collegiale met kloosterpand, kapittelgebouwen en –school, residenties, twee hulpkerken en een watermolen. Ter hoogte van het Kaatsspelplein zijn een deel van deze kloosterpanden (kapittelgebouw) te verwachten. Een van de theorieën luidt dat het kloostercomplex mogelijk ook over een noordelijke vleugel beschikte die zich onder de Sint-Hermesstraat en de noordelijk gelegen gebouwen zou bevinden. Het plangebied omvat ook het voormalige kerkhof tussen de Sint-Hermeskerk en de Sint-Martinuskerk dat vermoedelijk van de 11de tot het begin van de 19de eeuw in gebruik was. De aanwezigheid en ‘afbakening’ van het kerkhof is in deze fase van het onderzoek prioritair om in te schatten, gezien het grote werkvolume dat gepaard gaat met een archeologisch onderzoek van de begraafplaats.

5.1.2. Overzicht vragen

In deze studie moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden (cf. Bijzondere Voorwaarden):

1. Welke bodemopbouw kan tijdens het vooronderzoek vastgesteld worden? Is deze bodemopbouw over het hele terrein gelijkaardig of zijn er lokale verschillen? Welke impact hebben bodemvormende factoren en/of processen gehad op de bewaring van archeologisch erfgoed?
2. Kunnen op basis van vondstmateriaal, oversnijdingen en/of vulling uitspraken gedaan worden over de datering en de onderlinge fasering van de aangetroffen sporen?
3. Kan voor de vindplaats of voor delen van deze vindplaats het principe van behoud *in situ* nagestreefd worden, zo ja aan welke randvoorwaarden dient voldaan te worden?
4. Voor archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet *in situ* bewaard kunnen blijven; wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van deze zones?
5. Wat is het kennispotentieel van de archeologische vindplaats met betrekking tot de stadsgeschiedenis- onstaansgeschiedenis van Ronse? Welke site-specifieke vraagstellingen kunnen geformuleerd worden bij een vervolgonderzoek?
6. Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welk type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke vermoedelijke hoeveelheid?
7. Kunnen er -afgaand op de vondsten, de aard en de densiteit van de aangetroffen sporen tijdens het vooronderzoek en de kennis van gelijkaardige sites- uitspraken gedaan worden over de aard en de hoeveelheid vondstmateriaal die bij een vervolgonderzoek te verwachten valt? Zijn er specifieke methodologische aanbevelingen inzake de omgang met vondstmateriaal qua opgravingsmethode, sampling, conservatie, ...
8. Is er sprake van een grondwaterproblematiek en dienen er maatregelen inzake grondwater of stabiliteit genomen te worden bij een eventueel vervolgonderzoek?

5.2. Randvoorwaarden

De bijzondere voorwaarden bevinden zich in bijlage.

6. WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE

6.1. Methodologie terreinwerk

Er worden **acht proefputten** voorzien die minstens 6 m² groot zijn. De totale oppervlakte kan uitgebreid worden indien de resultaten hiertoe aanleiding geven of in het licht van de onderzoeksvragen. Een eventuele uitbreiding wordt steeds beargumenteerd en ter goedkeuring voorgelegd aan de opdrachtgever en Onroerend Erfgoed.

Gezien de aard van de te verwachten archeologische relicten is er het voorstel om de proefputten onder te verdelen in **een groep om volledig op te graven** en een groep waar **enkel het eerste archeologische niveau te bepalen** is.

Voor bepaalde proefputten is een ‘opgraving’ aangewezen zoals voorgeschreven door het agentschap. Hierbij is het de bedoeling om het bovenste archeologische niveau, de dikte en de opbouw van het archeologische archief te achterhalen zodat een correcte inschatting en fasering voor een vervolgonderzoek mogelijk is. Hiervoor is het dus noodzakelijk om minstens enkele proefputten op de toekomstige rioleringstracés volledig op te graven. Er wordt geopteerd om telkens één proefput buiten en binnen het kerkhofareaal tot de volledige diepte te onderzoeken. Tevens zal de dikte van de bestaande straatverharding in kaart gebracht worden, dit in functie van de heraanleg van de straten. Voor de andere proefputten volstaat een registratie van de diepte van het eerste archeologische niveau en is geen onderzoek over de volledige diepte van de proefput nodig (= zones waar enkel heraanleg bestrating wordt gepland, maar waar geen rioleringstracés worden aangelegd, of zones waarvan meer inzicht gewenst wordt omtrent de exacte aflijning van het kerkhof; voor deze zones is geen inschatting van het volledige archeologische bodemprofiel noodzakelijk). In sommige van deze kleine proefputten is een volledige opgraving af te raden. Door het beperkte ruimtelijke inzicht in de kleine proefputten is de kans immers groot dat zonder het te weten belangrijke relaties tussen sporen zouden weggegraven worden. Deze volledige strategie is besproken en goedgekeurd op de startvergadering 12/05/2015.

De proefputten zijn tot een niveau afgegraven waar zich de eerste archeologische sporen manifesteerden. Elk profiel is gefotografeerd en per laag (indien mogelijk) beschreven. Van alle sleuven en profielen is de precieze locatie topografisch ingemeten. De sporen zijn opgeschoond en vervolgens gefotografeerd, beschreven en topografisch ingemeten. Een aantal sporen zijn gecoupeerd met als doel de aard en datering ervan te kunnen bepalen. De coupes zijn eveneens gefotografeerd, ingetekend en beschreven. Alle vondsten kregen een identificatienummer. Bij de verwerking zijn alle spoorbeschrijvingen, plannen, foto’s, vondstbeschrijvingen en –behandelingen ingevoerd in de archeologiedatabank van SOLVA⁵.

6.2. Methodologie verwerking

Het gebruik van **gestandaardiseerde fiches** en een gestandaardiseerde nummering van de sporen en de lagen in een spoor – en alles wat daarmee samenhangt (foto’s, plannen, vondsten) – heeft niet alleen te maken met het stroomlijnen van de registratie op het veld, maar ook met de verwerking van deze gegevens tijdens de rapportage.

⁵ De archeologiedatabank van SOLVA omvat alle informatie die op terrein ingezameld wordt (spoorfiches, plannen, foto’s...) alsook de vondsten. Op basis van deze basisinformatie worden tevens contexten en structuren gecreëerd, alsook diverse bijlagen (rapporten, rapport natuurwetenschappelijk onderzoek...). De databank beheert zodoende alle opgravingsdata ingezameld op projecten die door SOLVA worden uitgevoerd. Ze is te allen tijde te consulteren in de burelen van SOLVA.

De dienst archeologie van SOLVA heeft in de loop van 2009 de ontwikkeling van een **databank** geïnitieerd. Haar doel is het kunnen zowel invoeren en opslaan, als raadplegen en beheren van alle gegevens – velddata en externe informatie – in één systeem. Daarenboven is het de opzet om met de databank overzichtelijke lijsten te kunnen genereren, die als bijlagen kunnen dienen in de rapporten. Deze databank is geen star gegeven, maar een ‘ongoing’ project, te meer nu ook de stap is gezet naar een volledig digitale registratie op het terrein.

De absolute basis van de databank, de kleinste atomaire eenheid als het ware, is het **spoor**. Deze kleinste eenheid valt uiteen in acht types: ‘laag’, ‘muur’, ‘vloer’, ‘skelet’, ‘hout’, ‘vondst’, ‘vertical feature interface’ of ‘VFI’ en ‘horizontal feature interface’ of ‘HFI’. Voor elk type spoor bestaat één gestandaardiseerde fiche in de databank. Aan deze kleinste eenheid wordt alles gekoppeld: tekeningen, foto’s én vondsten. Bovendien worden op dit niveau de eerste relaties gelegd tussen de sporen onderling: een spoor ‘is recenter’, ‘is ouder’, ‘gelijktijdig met’ of ‘hetzelfde als’ een ander spoor.

Op een tweede niveau in de databank staan de **contexten**. Contexten groeperen één of meerdere sporen. Elke context krijgt een individueel nummer, namelijk het nummer van het eerste spoor dat tot deze context behoort. Het is evenwel zo dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een context. Verstoringen en ‘negatieve sporen’, sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een context gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau. De tekeningen, foto’s en vondsten die gekoppeld zijn aan een spoor worden door de databank automatisch verbonden aan de context waartoe ze behoren. Vanuit dit contextniveau kan men dus makkelijk navigeren in de verschillende sporen van die context en waaraan de vondsten, tekeningen en foto’s verbonden zijn. Op dit niveau laat de databank eveneens toe chronologische/stratigrafische relaties te leggen tussen de contexten onderling.

Het derde niveau in de databank bevat de **structuren**. Structuren groeperen op hun beurt één of meerdere contexten. Ook zij krijgen een individueel nummer, met name het eerste contextnummer dat tot deze structuur behoort. Indien bijvoorbeeld een gebouwplattegrond (structuurniveau) is vastgesteld, bestaande uit verschillende paalsporen (contextniveau), dan zal deze gebouwplattegrond het nummer dragen van een context (een paalspoor) die deel uitmaakt van deze structuur. Elk paalspoor (contextniveau) kan op zijn beurt bestaan uit een paalkern (spoorniveau) en een insteek (spoorniveau). Opnieuw is het zo dat niet elke context tot een structuur hoeft te behoren. De databank groepeert onder een structuur telkens de tekeningen, foto’s en vondsten die gekoppeld zijn aan de contexten die deel uitmaken van de structuur. Opnieuw is vanuit het structuurniveau gemakkelijk te navigeren tussen de verschillende contexten die ertoe behoren en zo, verder afdalend, uiteindelijk tussen de verschillende sporen. Op dit niveau kunnen eveneens chronologische/stratigrafische relaties gelegd worden tussen structuren.

In het geval dat het een rapportage van een **vooronderzoek** betreft, worden sporen in principe *niet* aan een context (en bij uitbreiding een structuur) toegewezen. Contexten en structuren worden pas aangemaakt op het moment van een archeologische opgraving, aangezien op dat ogenblik alle beschikbare informatie aanwezig is, en dit dus dan wel een zinvolle oefening is. Tijdens een vooronderzoek zijn heel wat relaties bijvoorbeeld nog niet duidelijk. Het zijn de spoornummers die verder in deze tekst de leidraad vormen.

Wat de **vondsten en de staalnames** betreft, wensen we mee te geven dat de databank een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie en datering voorziet. Beide gebeuren zoals vermeld op het spoorniveau. Hieraan zijn de verschillende inventarisnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt ‘automatisch’ een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, context- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden.

De databank bevat tot slot alle relevante documenten met betrekking tot een project in een map ‘**bijlagen**’: BVS, rapport, plannen, overzichtsfoto’s, rapporten natuurwetenschappelijk onderzoek, totaalplan, ...

6.3. Motivatie van de selectie van materiaal en staalname

Tijdens het onderzoek zijn alle aangetroffen vondsten geregistreerd en gerecupereerd. Er werden vervolgens verschillende stalen geselecteerd voor verder natuurwetenschappelijk onderzoek, ¹⁴C- en morteldateringen.

7. BESCHRIJVING VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

7.1. Inleiding

Aangezien elke proefput een specifieke vraagstelling had, zijn de aangetroffen sporen niet steeds met elkaar in relatie te brengen. In de onderstaande tekst bespreken we de sporen derhalve voornamelijk **thematisch en chronologisch per proefput**. Indien mogelijk maken we de koppeling met andere proefputten of proefsleuven en wordt ook een chronologische positionering aangereikt, hetzij een relatieve datering, hetzij een absolute aan de hand van de aangetroffen vondsten.

Conform de Bijzondere Voorwaarden, de bureaustudie en de startvergadering is een proefputtenplan opgesteld (figuur 2). Het gaat om acht proefputten die in twee groepen te verdelen zijn en die elk een andere methodiek vergen. Gedetailleerde plannen van de proefputten bevinden zich in bijlage.

Figuur 2: verspreiding van de proefputten

Groep 1: de volledig op te graven putten

Er is beslist om **binnen (proefput 6) en buiten (proefput 4) het kerkhofareaal** één proefput volledig stratigrafisch op te graven. Beide proefputten zijn als kleine opgravingen te beschouwen waarbij alle archeologische sporen onderzocht worden tot de natuurlijke bodem conform de heersende archeologische normen (cf. Bijzondere Voorwaarden en minimumnormen).

Groep 2: de niet volledig op te graven putten

De tweede groep bestaat uit de **overige zes proefputten** die louter als evaluatie dienen, voornamelijk om de diepte van het eerste archeologische niveau (en de dikte van de straatverharding en –fundering) vast te stellen. In de proefputten (van deze tweede groep) die binnen de begraafplaats vallen, zal enkel het bovenste niveau van skeletten vastgesteld worden. De aanwezige menselijke resten moeten slechts summier geregistreerd en niet gelicht worden.

Gelet op het hoge archeologische potentieel van het projectgebied, in het bijzonder de omvang van het voormalige kerkhofareaal, is het cruciaal om tot een betrouwbare inschatting van het bodemarchief te komen. Op deze manier worden ongekende factoren gereduceerd in de mate van het mogelijke, en kan hier bij de verdere planvorming rekening mee gehouden worden.

Om het werkvolume in te schatten, kunnen we een overzicht maken van de proefputten die binnen of buiten de begraafplaats liggen:

- Proefputten op Kaatsspelplein (2) en Kleine Markt (3 en 4) bevinden zich erbuiten.
- Proefputten op de parkeerplaatsen in de Priesterstraat (8) en de Cypriaan de Rorestraat (5 en 6) bevinden zich er waarschijnlijk in.
- Proefputten in de Sint-Martensstraat ten zuiden (1) en ten westen (7) van de Sint-Martinuskerk bevinden zich aan de rand van de begraafplaats (aanwezigheid kerkhofmuur).

Een **samenvattende tabel** met dieptes van de archeologische lagen en de begeleidende tekst is aansluitend aan de beschrijving te vinden.

7.2. Proefput 1

Proefput 1 is aangelegd in de **Sint-Martensstraat**, net ten zuiden van de Passage (de voormalige Sint-Martinuskerk). Deze proefput behoort tot de groep van niet volledig op te graven putten en diende voornamelijk om het eerste relevante archeologische niveau te registreren en de eventuele aanwezigheid van begravingen vast te stellen.

7.2.1. Methodiek:

Een eerste archeologisch niveau waarin de sporen zichtbaar waren, is geregistreerd. Plaatselijk zijn enkele coupes gemaakt om de aanwezige sporen te evalueren. Tenslotte zijn alle profielen geregistreerd om de samenhang tussen de sporen vast te stellen.

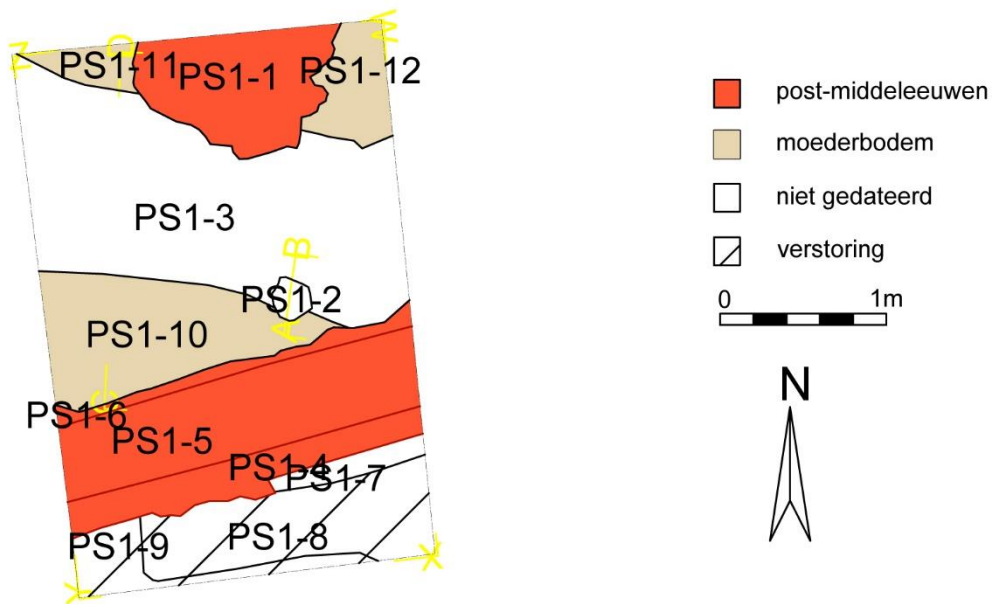

Foto 1: eerste archeologisch niveau (grondplan A) van proefput 1

7.2.2. Sporen:

De belangrijkste sporen zijn een **bakstenen muur** (PS1-4 en PS1-5) en een **gedempte gracht** (PS1-2, PS1-3, PS1-13, PS1-14, PS1-15, PS1-16 en PS1-17). Deze sporen situeren zich ondiep ten opzichte van het huidige maaiveld, vrijwel meteen onder de fundering van de Sint-Martensstraat.

Het oudste spoor vormt een gracht met een westnoordwest-oostzuidoost oriëntatie, uitgegraven in de moederbodem. De gracht (breedte op het eerste grondplan: +1 m) bleek vrij diep uitgegraven te zijn. De wanden zijn vrij steil, de vulling (steriel qua vondsten, afwisseling instorting/inspoeling) lijkt erop te wijzen dat de gracht waarschijnlijk vrij snel gevuld is. De gracht leverde geen vondsten op.

Figuur 3: eerste archeologisch niveau (grondplan A) van proefput 1

Foto 2: westprofiel YZ in proefput 1 met aanduiding van de gracht

De bakstenen muur PS1-5 (breedte: 45 cm, formaat bakstenen: 22-22,5x10,5-11x4,5 cm) in kruisverband is westzuidwest-oostnoordoost georiënteerd, heeft aan de noordelijke zijde een goed herkenbare insteek (PS1-6) en langs de zuidelijke kant een jongere voorzetmuur PS1-4 (formaat bakstenen: 23-23,5x12x4,5-5 cm). De muur zelf is slechts een zestal steenlagen bewaard. De insteek van de muur oversnijdt de voornoemde gracht. Net ten zuiden van de bakstenen muur situeert zich, centraal onder de straat, de huidige gemengde riolering. Bij het verdiepen langs deze zijde bleken zich onder de rioleringsleuf en de bakstenen muur nog

archeologische lagen (PS1-7, PS1-18 en PS1-19) te bevinden. Gezien het beperkte zicht op deze sporen is een interpretatie moeilijk. Mogelijk maken ze deel uit van een kuil, er zijn geen vondsten gedaan.

Langs de noordelijke zijde is de gracht deels vergraven door een postmiddeleeuwse puinkuil (PS1-1), die een menselijk sleutelbeen bevatte. Deze bevatte enkele fragmenten aardewerk in faïence, majolica, rood lokaal gedraaid aardewerk en een kleipijpje⁶.

PS1-8 en PS1-9 zijn verstoringen (vulling rioleringsleuf) en PS1-10, PS1-11 en PS1-12 betreffen de ongestoorde bodem.

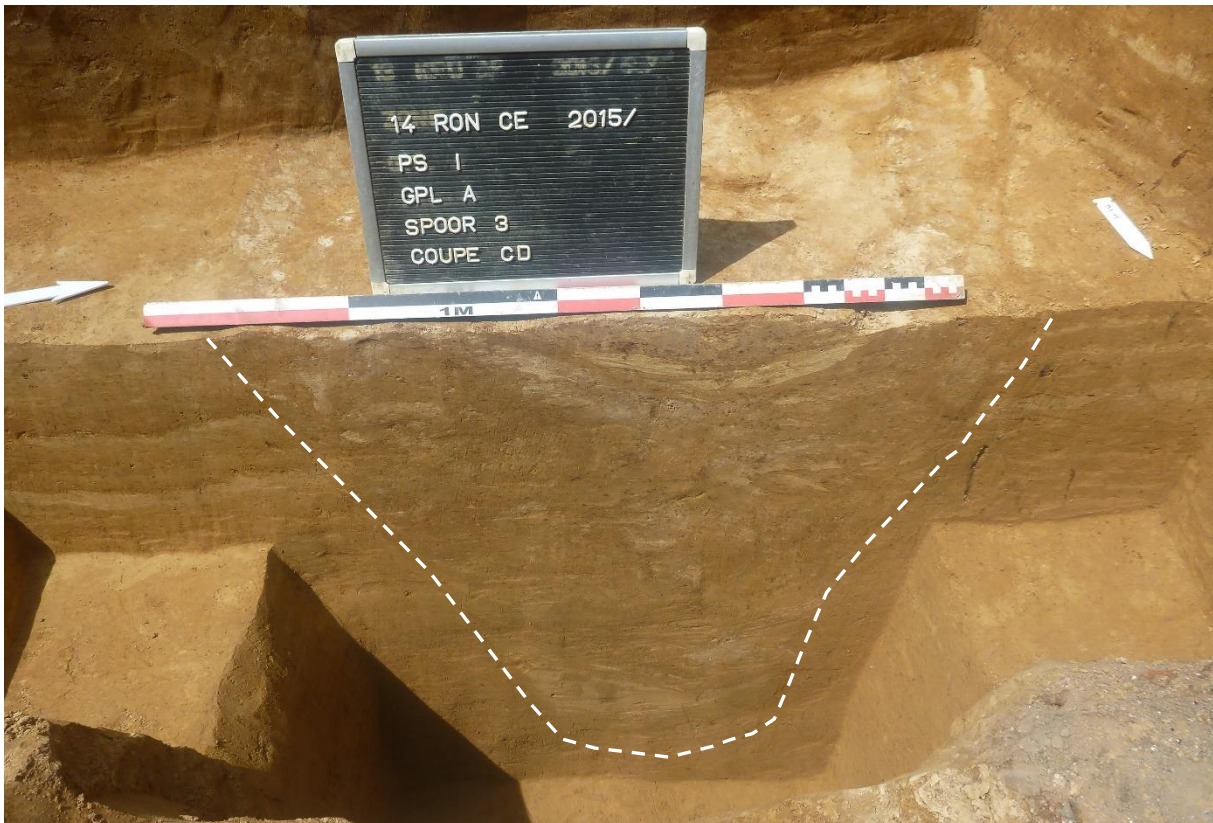

Foto 3: dwarsdoorsnede CD van de gracht in proefput 1

7.2.3. Interpretatie:

De **gracht** leverde geen vondsten op, het uitzicht en de oriëntatie wijzen mogelijk op een pre- (of vroeg-?) middeleeuwse datering (metaaltijden? Romeins?). Stratigrafisch gaat het om het oudste spoor in de sleuf.

Afgaande op de baksteenformaten dateert de **muur** allicht uit de postmiddeleeuwse periode. Als we het verloop (oriëntatie westzuidwest-oostnoordoost) hypothetisch doortrekken, lijkt hij parallel met de huidige gevelrij van de woonhuizen in de Sint-Martensstraat te lopen. Waarschijnlijk betreft het de **kerkhofmuur** die op de postmiddeleeuwse kaarten ten zuiden van de Sint-Martinuskerk te zien is.

Onder de muur zijn oudere lagen vast te stellen, zonder dat we er een duidelijke interpretatie aan kunnen koppelen.

⁶ Bij de bespreking van deze en alle volgende proefputten worden enkel de relevante vondsten besproken. Een gedetailleerd en exhaustief overzicht van alle aangetroffen vondsten en stalen bevindt zich in de bijlage.

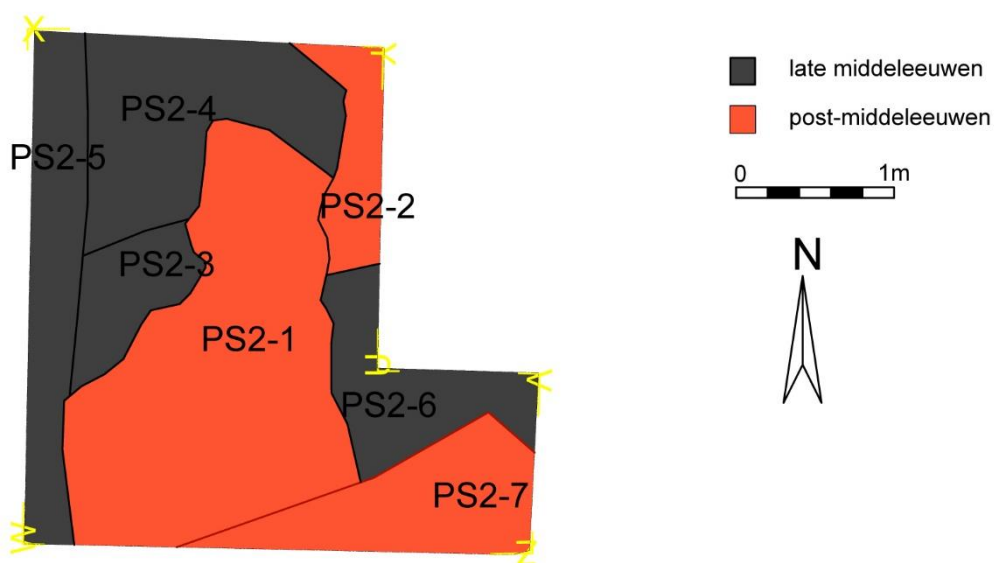
Aanwijzingen voor *in situ* **begraving** in de proefput zijn er niet, hoewel vermoedelijk wel een verspit menselijk sleutelbeen aangetroffen is in een postmiddeleeuwse puinkuil. Het lijkt erop dat deze zone, waarschijnlijk bij de aanleg van de Sint-Martensstraat, al gedeeltelijk afgegraven is aangezien onmiddellijk onder de huidige wegkoffer de ongestoorde bodem aanwezig was en dus geen ophogingslagen, cultuurlagen of kerkhoflagen waren vast te stellen.

7.3. Proefput 2

Proefput 2 situeert zich ter hoogte van het **Kaatsspelplein**. Deze put diende om het eerste archeologisch niveau en de aanwezigheid van kapittelgebouwen ten noorden van de Sint-Hermeskerk te bepalen.

Foto 4: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 2

Figuur 4: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 2

7.3.1. Methodiek:

Een eerste archeologisch niveau waarin sporen zichtbaar waren, is geregistreerd. Plaatselijk zijn enkele coupes gemaakt om de aanwezige sporen/lagen te evalueren en de dikte van het archeologische bodemarchief te bepalen. Tenslotte zijn alle profielen geregistreerd om de samenhang tussen de sporen vast te stellen.

7.3.2. Sporen:

Het belangrijkste spoor vormt een **muur** (PS2-7) met een noordoost-zuidwest oriëntatie, gemetseld in een mengeling van brokken ijzerzandsteen en baksteen. Het metselwerk is vrij slordig en bevat herbruikbare elementen. De muur bevindt zich ongeveer 0,76 m onder het maaiveld en loopt door tot circa 2,5 m onder hetzelfde niveau. De breedte is niet te achterhalen maar bedraagt minstens 0,8 m. Ter hoogte van de noordoostelijke zijde situeert zich mogelijk een aanzet van een hoek.

Langs en over deze muur situeren zich verschillende **puinige, zeer heterogene ophogingslagen** of vullingspakketten (van puinkuilen?) (PS2-1, PS2-2, PS2-8, PS2-9, PS2-10, PS2-11, PS2-12, PS2-15 en PS2-16). Hun precieze interpretatie is dus niet duidelijk. Het betreft lagen die jonger zijn dan de muur en waarschijnlijk ook dateren van na de afbraak ervan. De vondsten bestaan voornamelijk uit industrieel vervaardigd steengoed, faïence (fine), steengoed type Westerwald, steengoed met engobe/zoutglazuur, rood lokaal gedraaid aardewerk, majolica en kleipijpjes, afkomstig uit PS2-1, PS2-2, PS2-12 en PS2-13. De vondsten lijken deze lagen voornamelijk in de 18de en 19de eeuw te plaatsen. Tussen deze lagen bevindt zich tevens een muurfragment in baksteen (PS2-13, baksteenformaten: 24-24,5x11-11,5x5-5,5 cm). Mogelijk gaat het om een riolering, in relatie met het Kaatsspelplein.

Foto 5: selectie van vondsten uit PS2-1

Onder de puinige en heterogene lagen is een **laag met veel verbrand materiaal** (PS2-14) aanwezig, zowel in profiel WX, YU, UV en VZ. Opvallend is dat de laag dunner wordt van zuidelijke naar noordelijke richting. Vondsten zijn niet aanwezig. Langs de noordelijke zijde van de muur PS2-7 is plaatselijk verdiept om een zicht te krijgen op de diepte van de muur en de stratigrafie en de dikte van het archeologische relevante bodemarchief.

Onder de heterogene lagen en het verbrande pakket kwamen verschillende lagen aan het licht die we onder voorbehoud als ophogingslagen interpreteren (PS2-3, PS2-4, PS2-5, PS2-6, PS2-18 en PS2-19). Het betreft dikke, relatief **homogene pakketten**. De relatie van deze lagen met de muur is niet geheel duidelijk. Op een dieper niveau is een insteek (PS2-17) van de muur te herkennen die de laag PS2-18 lijkt te doorsnijden.

Bij deze homogene ophogingslagen vermelden we bij PS2-3, PS2-4, PS2-5 enkele middeleeuwse, niet verder te determineren fragmenten in rood en grijs lokaal vervaardigd aardewerk. Het materiaal uit PS2-4 lijkt uit de periode 14de-15de eeuw te stammen. In PS2-6 kwamen scherven in rood lokaal gedraaid aardewerk (waaronder een vetvanger), grijs lokaal gedraaid aardewerk (waaronder een kan/kruik), aardewerk in lichtoranje klei (waaronder een grape), steengoed met engobe/zoutglazuur en een kleipijpje aan het licht. De vondsten maken een datering in de 15de-16de eeuw plausibel. Hiervoor vormt vooral de aanwezigheid van het aardewerk in lichtoranje klei een gidsfossiel. Deze aardewerkgroep komt in de regio voornamelijk in de tweede helft van de 15de en de eerste helft van de 16de eeuw voor hoewel het kleipijpje een recenter element is⁷. PS2-19 leverde een fragment grijs lokaal vervaardigd aardewerk (mogelijk een bloempot), twee (postmiddeleeuwse?) rood lokaal gedraaide scherven en een stuk van een kleipijpje op. Hoewel tevens een aantal recentere stukken (twee kleipijpjes en twee mogelijk postmiddeleeuwse rode lokaal gedraaide scherven) in deze lagen zijn aangetroffen, lijken de vondsten uit deze laag algemeen in de 15de-16de eeuw te plaatsen. In PS2-18 kwam onder meer een fragment van een drinkkan (figuur 6.2) in Rijnlants steengoed met zoutglazuur en een vuurklok (figuur 6.1) in grijs lokaal gedraaid aardewerk tevoorschijn. De drinkkan in steengoed komt voornamelijk in de late 15de tot het midden van de 16de eeuw voor⁸, de vuurklok is een vormtype dat van de 12de tot de 15de eeuw aanwezig is⁹. PS2-18 dateert dus waarschijnlijk in de 14de-15de eeuw. Deze laag wordt doorsneden door de insteek PS2-17 van de muur PS2-7. Het lijkt er dus op dat deze homogene ophogingslagen dateren uit de periode van de 14de-16de eeuw en waarschijnlijk ouder zijn dan de muur. Het is pas vanaf laag PS2-18 dat een duidelijke insteek PS2-17 van de muur PS2-7 te zien is die deze lagen oversnijdt, het is echter niet uitgesloten dat dit ook voor de bovenliggende lagen het geval is. Dit zou de (intrusieve) aanwezigheid van enkele jongere elementen binnen het vondstmateriaal (kleipijpjes en enkele rood lokaal gedraaide scherfjes) van de ophogingslagen kunnen verklaren. Onder de ‘oudste’ ophogingslaag is vermoedelijk de ongestoorde bodem aanwezig (PS2-21), mogelijk tekent zich hierin een spoor (PS2-20) af hoewel dit door het beperkte ruimtelijk inzicht niet met zekerheid vast te stellen is.

⁷ De Grootte 2008, 111.

⁸ De Grootte 2008, 376.

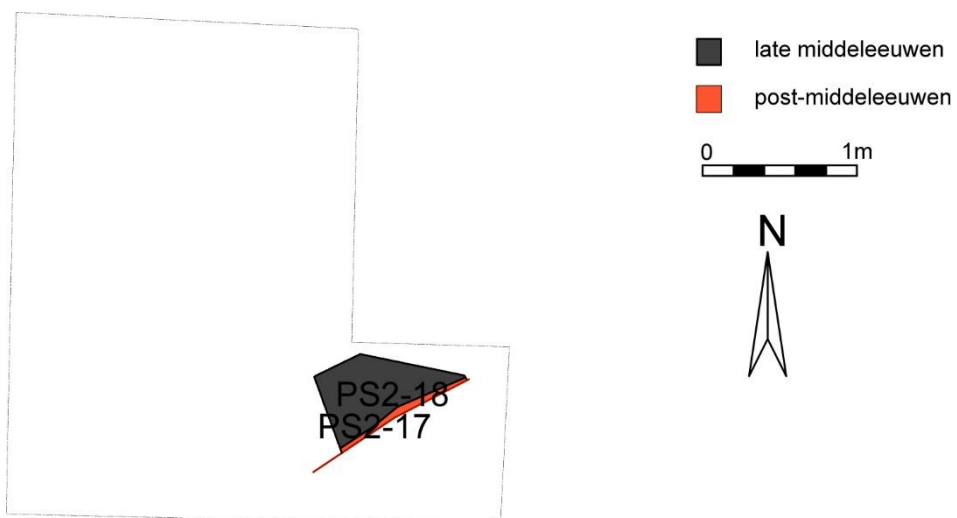
⁹ De Grootte 2008, 280-284.

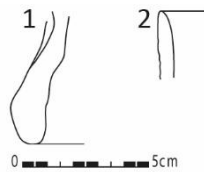
Foto 6: stratigrafie in oostelijk profiel UV in proefput 2

Foto 7: stratigrafie in oostelijk profiel UV in proefput 2

Figuur 5: grondplan B in proefput 2, de insnijding van de insteek PS2-17 in laag PS2-18

Figuur 6: vondsten uit PS2-18

7.3.3. Interpretatie:

De muur PS2-7 lijkt met vrij grote zekerheid toe te wijzen aan de **kapittelgebouwen** ten noorden van de Sint-Hermeskerk (cf. 19de eeuwse iconografische bronnen). De oudste sporen van het kapittelhuis en de bijhorende kloostergang net ten oosten ervan situeren zich vermoedelijk in de 12de eeuw¹⁰. Het middeleeuwse kapittelhuis zelf werd in de tweede helft van de 17de eeuw afgebroken en opnieuw opgebouwd (1655) en uiteindelijk in 1924 definitief afgebroken¹¹. Vermoedelijk hebben we hier te maken met een muur van de 17de eeuwse fase van het kapittelhuis. Het metselwerk van PS2-7, een mengeling van baksteen en ijzerzandsteen, lijkt hierop te wijzen. Mogelijk zijn de ijzerzandstenen afkomstig van de middeleeuwse fase van het kapittelhuis (of andere delen van de kapittelgebouwen, zoals het kloosterpand, die in de 17de eeuw zijn gesloopt), een vaststelling die reeds bij vroeger archeologisch onderzoek van A. Cambier ter hoogte van het 17de eeuwse kapittelhuis is gedaan¹². Bovendien is de middeleeuwse (romaanse) fase niet binnen het projectgebied te verwachten. In de noordelijke muur van de Sint-Hermeskerk zijn indirecte aanwijzingen voor de locatie van de romaanse voorloper van het kapittelhuis dat met andere woorden meer naar het oosten te verwachten is¹³.

Figuur 7: detail van de kapittelgebouwen ten noorden van de Sint-Hermeskerk (Atlas der Buurtwegen) en de aanduiding van de vermoedelijke locatie van muur PS2-7

¹⁰ Devos 2008, 216.

¹¹ Cambier 1995, 5-6.

¹² Cambier 1995, 9.

¹³ Cambier 1995, 28.

De sleuf voor de muur PS2-7 is uitgegraven in een aantal lagen die we interpreteren als **ophogingslagen** (homogene lagen) uit de periode van de 14de tot de 16de eeuw. Het gaat om een totaal van 1,25 m 'ophoging'. Heeft deze ophoging te maken met de ligging binnen het overstromingsgebied van de Molenbeek? Boven deze homogene lagen situeert zich het pakket met het verbrande materiaal, vermoedelijk is ook deze laag ouder dan de muur van het kapittelhuis.

De jongere **heterogene lagen** zijn vermoedelijk (deels) in verband te brengen met de afbraak van de kapittelgebouwen (1924) en de aanleg (ophoging?) van het Kaatsspelplein. De vondsten die uit deze lagen komen, spreken dit alvast niet tegen.

Foto 8: deels gereconstrueerde muren van de romaanse fase (net ten oosten van proefput 2) van het kapittelhuis en de relatie met de Sint-Hermeskerk

7.4. Proefput 3

Proefput 3 is een van de twee proefputten op de **Kleine Markt**, meer specifiek ter hoogte van de grens met het Kaatsspelplein. Volgens de Bijzondere Voorwaarden en de startvergadering moet er een van deze putten integraal opgegraven worden. In samenspraak met de stadsdiensten is ervoor gekozen om proefput 3 als eerste te doen maar niet volledig op te graven. Vanwege de mobiliteit op de Kleine Markt was het weinig opportuun om deze put lang te laten openliggen. Bijgevolg is ervoor gekozen om de proefput verderop het plein (proefput 4) integraal op te graven. Proefput 3 dient in dit opzicht dus voornamelijk om het eerste archeologisch niveau te bepalen en de eventuele archeologische sporen te evalueren.

7.4.1. Methodiek:

Een eerste archeologisch niveau waarin de (relevante) sporen zichtbaar waren, is geregistreerd. Er is langs verschillende profielen plaatselijk verdiept om de aanwezige sporen/lagen te evalueren en de dikte van het archeologische bodemarchief te bepalen. Tenslotte zijn alle profielen geregistreerd om de samenhang tussen de sporen vast te stellen.

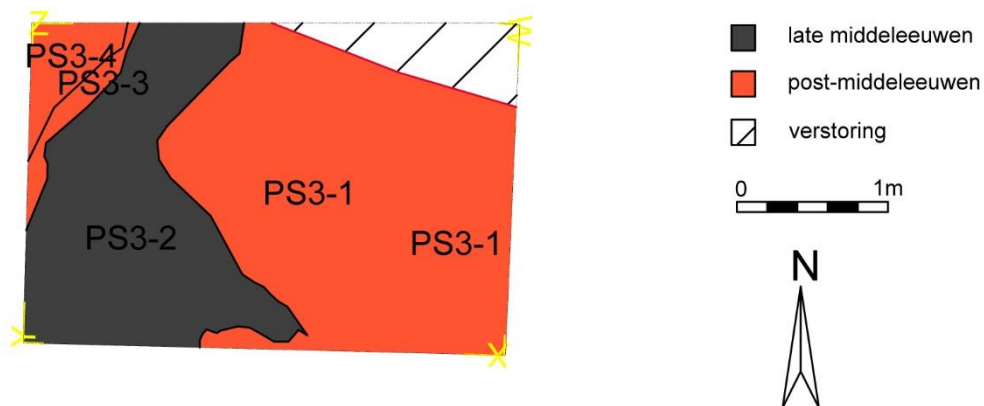

Foto 9: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 3

7.4.2. Sporen:

Onder de huidige pleinverharding van de Kleine Markt bevinden zich verschillende **ophogingslagen** waarbij duidelijk is dat tussen deze ophogingslagen vermoedelijk een aantal niet bewaarde of uitgebroken pleinniveaus aanwezig zijn. Deze lagen (PS3-3, PS3-4, PS3-6, PS3-7, PS3-8, PS3-9 en PS3-11) lijken recent (wat de datering betreft) en gezien de slechte bewaring archeologisch minder relevant. Ze bevatten postmiddeleeuws aardewerk (faience, rood lokaal gedraaid aardewerk, steengoed type Westerwald en steengoed met engobe/zoutglazuur...) vermengd met enkele oudere stukken waaronder een fragment grijs lokaal gedraaid aardewerk en een dakpan van het Romeinse type (imbrex). PS3-1 is een onduidelijk te

interpreteren laag die PS3-11 oversnijdt en tal van vondsten (onder meer industrieel steengoed, porselein (kapucijnergoed), faïence, rood lokaal gedraaid aardewerk...) bevat die toelaten om de laag in de 18de of vroege 19de eeuw te plaatsen.

Figuur 8: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 3

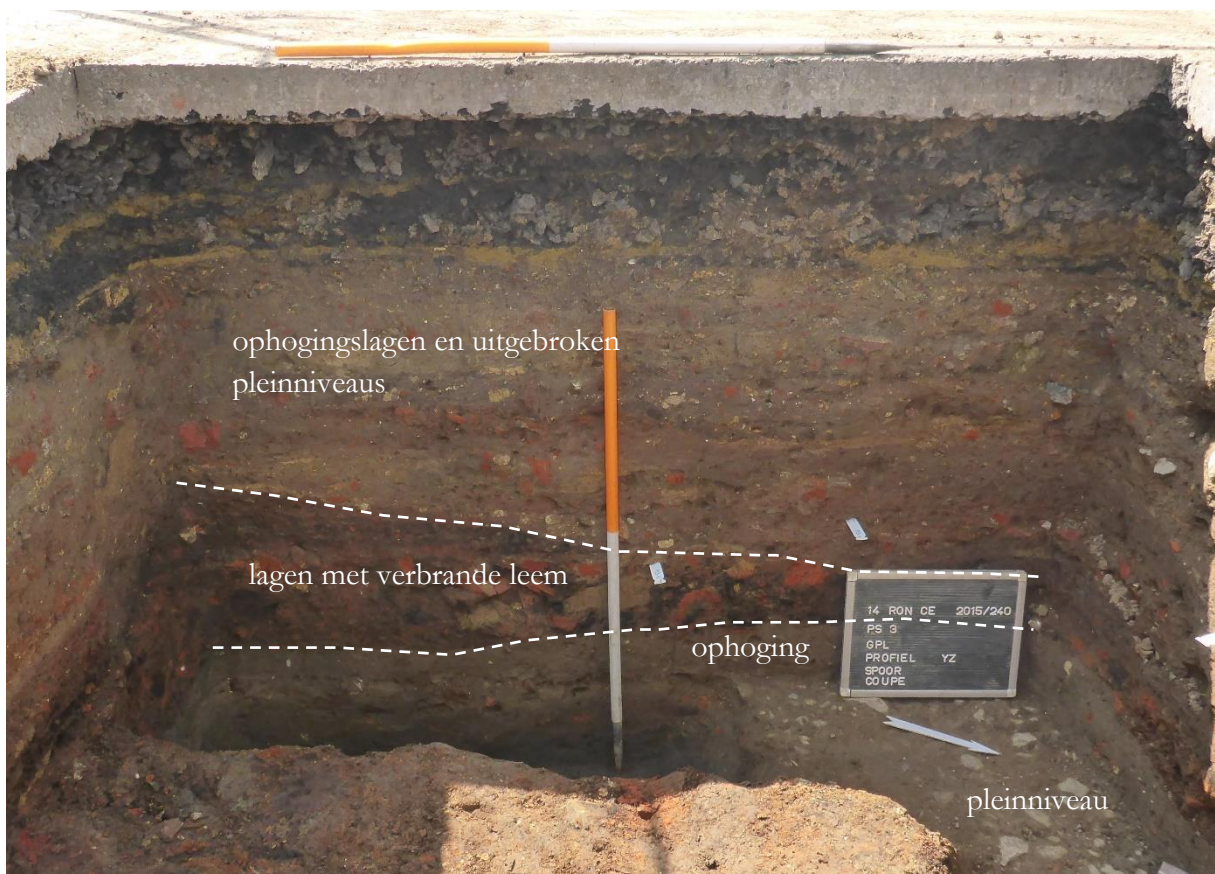

Foto 10: stratigrafie in westelijk profiel YZ van proefput 3

Er is een eerste archeologisch niveau aangelegd op een laag (PS3-2) die zeer **veel verbrand (bouw)materiaal** (verbrande leem, baksteen, tegels...) bevatte, mogelijk behoort PS3-10 hier ook toe. De 'verbrande' laag is voornamelijk aan de westelijke zijde aanwezig en wordt dunner naar het noorden toe. De laag leverde, naast het verbrande bouw materiaal, verschillende vondsten op met onder meer rood lokaal gedraaid aardewerk, waaronder een kamerpot, een teil met interne slijbversiering (einde 15de en eerste helft 16de eeuw)¹⁴ en een kan/kruik met slijbdecoratie (15de eeuw tot vroege 16de eeuw)¹⁵ (foto 11). Verder is ook

¹⁴ De Groote 2008, 266.

¹⁵ De Groote 2008, 185.

een klauwpootje van een grape in lichtoranje klei aanwezig. Deze elementen wijzen op een datering van eind 15^e tot eerste helft 16de eeuw. Langs de profielen is ter evaluatie plaatselijk verdiept om een stratigrafisch inzicht te krijgen. Onder de laag met het verbrande materiaal situeert zich een vrij homogene ophogingslaag (PS3-12) die een goed bewaard, **verhard pleinniveau** (PS3-5) afdekt (+-1,4-1,5 m onder huidige maaiveld), bestaande uit natuursteen (ijzerzandsteen, kalkzandsteen, Doornikse kalksteen en leisteen) en enig keramisch bouwpuin. De **ophogingslaag** PS3-12 bevat grijs en rood (waaronder een papkom en een teil) lokaal vervaardigd aardewerk en ook steengoed met engobe/zoutglazuur waaronder een hals/schouderfragment van een drinkkan (foto 12). Dit materiaal dateert uit de 16de eeuw.

Foto 11: selectie van vondsten uit PS3-2

Foto 12: selectie van vondsten uit PS3-12

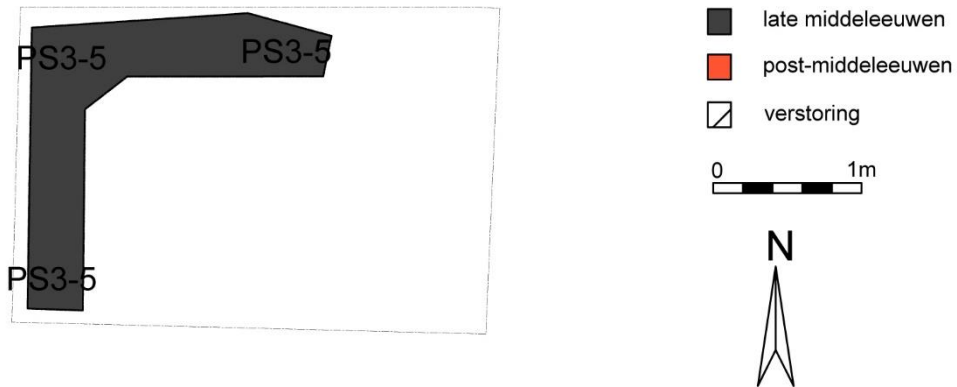
Foto 13: grondplan B in proefput 3, verhard pleinniveau

Foto 14: detail van verhard pleinniveau in proefput 3

Onder het natuurstenen pleinniveau bevinden zich tevens **verschillende archeologische lagen** (PS3-13, PS3-14, PS3-15 en PS3-16), het is in dit geval niet duidelijk of het om ophogingslagen of vullingspakketten gaat, vermoedelijk een combinatie van beide. Er is verdiept langs het westelijk profiel om hier een volledig stratigrafisch inzicht te verkrijgen. Manueel lukte dit tot ongeveer 2,5 m onder het maaiveld, daarna is er een

boring gebeurd aangezien het veiligheidshalve niet meer aangewezen was om verder te graven. Via de boringen is meer dan waarschijnlijk de ongestoorde bodem aangetroffen op ongeveer 3,5-3,6 m onder het maaiveld. Het is niet uit te sluiten dat het hier mogelijk om vullingspakketten van een spoor en niet om ophogingslagen gaat. Vondsten zijn in deze lagen niet meer gedaan maar zijn dus stratigrafisch niet jonger dan de 16de eeuw.

Figuur 9: grondplan B in proefput 3, aanwezigheid van pleinniveau PS3-5

7.4.3. Interpretatie:

Aangezien deze proefput een gelijkaardig beeld toont als proefput 4: zie hoofdstuk 7.5.3.

7.5. Proefput 4

Proefput 4 bevindt zich op de **Kleine Markt ter hoogte van de Schipstraat**. Deze put is volledig opgegraven en diende om het eerste archeologisch niveau te bepalen en een evaluatie van de aard en de omvang de archeologische sporen te maken door ze integraal op te graven.

7.5.1. Methodiek:

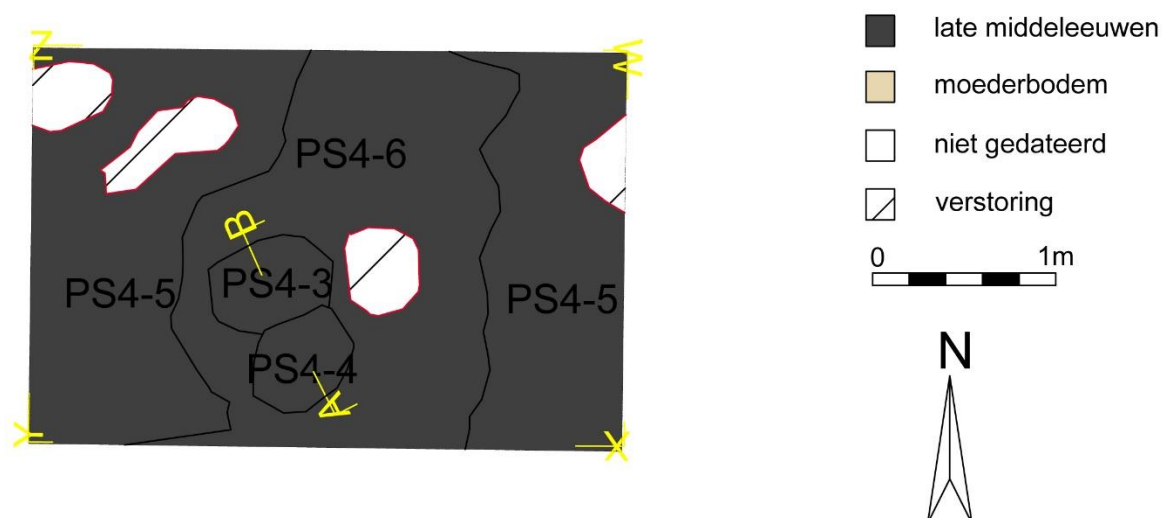
In totaal zijn vier grondplannen aangelegd en geregistreerd, telkens op archeologisch relevante niveaus. Kleinere sporen, waarvan de opbouw niet in de putprofielen vast te stellen was, zijn gecoupeerd en deze coupes werden geregistreerd. Uiteindelijk is het volledige vlak van de proefput verdiept tot 2,20 m onder het maaiveld, waarna er nog zo'n 30 cm verder verdiept is langs de profielen. Er waren op dit niveau nog drie sporen aanwezig in het vlak, maar om veiligheidsredenen werd besloten niet verder uit te graven. De resterende diepte van deze sporen werd dan ook vastgesteld door middel van boringen. Vervolgens zijn alle profielen geregistreerd om de onderlinge samenhang van de sporen vast te stellen.

Foto 15: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 4

7.5.2. Sporen:

Onder de huidige pleinverharding van de Kleine Markt bevindt zich een laag met zeer **veel verbrand (bouw)materiaal** (PS4-1), zoals ook werd aangetroffen in proefput 3 (PS3-2), vermoedelijk betreft het eenzelfde pakket. In proefput 4 bevinden zich echter geen ophogingslagen boven deze 'verbrande' laag, zoals in proefput 3 wel het geval is. De laag is aangetroffen over de gehele oppervlakte van proefput 4 met plaatselijk een dikte van meer dan 0,3 m. In vergelijking met proefput 3 kwam in de laag met verbrand materiaal (PS4-1) minder vondsten aan het licht, het betreft enkele fragmenten in steengoed met engobe/zoutglazuur.

Figuur 10: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 4

Onder de laag met verbrand materiaal situeert zich, naar analogie met proefput 3 (PS3-12), een vrij **homogene ophogingslaag** (PS4-2) die een ouder pleinniveau (PS4-5) afdekt (+-70-80 cm onder huidig maaiveld) (foto 15). PS4-2 bevat voornamelijk rood lokaal vervaardigd aardewerk met onder meer een papkom, een grape, een teil met interne slibversiering en een fragment met opgelegde versiering (foto 16). Daarnaast zijn er tevens enkele scherven in lichtoranje klei van onder andere een grape. Ook een fragment van een fles en een bodemfragment (overgang geknobbeld naar gedraaid type) in steengoed met engobe/zoutglazuur is aanwezig. Deze vondsten vertonen sterke gelijkenissen met PS3-2 (laag met verbrande materiaal in proefput 3) en dateren wellicht uit de 16de eeuw.

Foto 16: vondsten uit PS4-2

De laag met verbrand materiaal en de ophogingslaag zijn laagsgewijs afgegraven tot op het pleinniveau. In tegenstelling tot proefput 3 is dit **pleinniveau**, plaatselijk bestaande uit natuursteen (ijzerzandsteen, kalkzandsteen, Doornikse kalksteen en leisteen) en keramisch bouwpuin, niet overal even goed bewaard. De verharding was voornamelijk langs de oostelijke en westelijke zijde aanwezig, centraal in de sleuf was dit niet (meer) het geval. Centraal kwam immers reeds een onderliggende ophogingslaag (PS4-6) tevoorschijn. Een eerste archeologisch niveau is aangelegd op het pleinniveau (foto 15). Op het verharde pleinniveau (PS4-5) troffen we onder meer fragmenten van een steelkom aan en enkele grapes in rood lokaal vervaardigd aardewerk, evenals enkele stukken in lichtoranje klei (foto 17). Ook hier past een datering in de 15de-16de eeuw.

Foto 17: vondsten uit PS4-5

Enkele kleine kuiltjes (PS4-3 en PS4-4), gegraven door dit pleinniveau, zijn gecoupeerd. Het betreft wellicht **paalsporen** die vaak op een markt of plein worden aangetroffen en die mogelijk te maken hebben met de 'markten' die men hield en de eventueel bijhorende tijdelijke constructies. In deze sporen kwamen enkele scherven grijs (onder meer een kan/kruik) en rood (onder andere mogelijk een papkom) lokaal gedraaid aardewerk, in steengoed met engobe/zoutglazuur en een niet nader te determineren scherf in witbakkend aardewerk aan het licht. Een datering in de 15de-16de eeuw is mogelijk.

Onder het verhard pleinniveau bevinden zich **ophogingslagen** (PS4-42, PS4-6 en mogelijk PS4-15), waartussen minstens één vermoedelijk pleinniveau (PS4-16) is aangetroffen. Mogelijk zijn nog dergelijke pleinniveaus aanwezig die door hun slechte bewaring echter moeilijk (of niet meer) te herkennen zijn. PS4-6 bracht onder meer een grape in lichtoranje klei, een kan/kruik in grijs lokaal gedraaid aardewerk, een drinkschaal in Siegburgsteengoed en enkele fragmenten van kogelpotten in grijs lokaal gedraaid aardewerk aan het licht (figuur 11). De datering is wellicht in de tweede helft van de 15de en de eerste helft van de 16de eeuw te plaatsen, met waarschijnlijk de aanwezigheid van enkele verspitte oudere elementen. PS4-15 bevatte enkele scherven in grijs lokaal gedraaid aardewerk (waaronder een grape) en een fragment in steengoed met engobe/zoutglazuur. Een datering in de 15de-16de eeuw is mogelijk.

Figuur 11: selectie van vondsten uit PS4-6

Uitgegraven in deze ophogingslagen konden enkele kleine **kuiten** (PS4-8, PS4-9, PS4-10 en PS4-11) en **paalsporen** (PS4-12, PS4-13, PS4-17 en PS4-21) geregistreerd worden (foto 18). Deze waren wel afgedekt door het recentste pleinniveau (PS4-5). Op basis van deze stratigrafische gegevens en de weinige vondsten is een datering in de 15de-16de eeuw waarschijnlijk. Deze kuiten/paalsporen zijn waarschijnlijk ook in verband te brengen met de marktfunctie van het plein.

Onder de ophogingslagen, ongeveer 1,2 m onder huidige maaiveld, kwam op een aantal plaatsen in het vlak moederbodem aan het licht (foto 20). In de westelijke helft van het vlak waren in de moederbodem (PS4-26 en PS4-28) twee **kuiten** duidelijk af te lijnen. Het betreft een vierkante/rechthoekige kuil (PS4-22) in de zuidwestelijke hoek van het vlak en een duidelijk cirkelvormige kuil (PS4-35, PS4-27, PS4-19, PS4-36, PS4-18, PS4-29, PS4-33, PS4-34 en PS4-37) in de noordwestelijke hoek. Beide kuiten hadden een vrij gelijkaardige vulling. De rechthoekige kuil in de zuidwestelijke hoek bevatte een scherf in rood lokaal gedraaid aardewerk (mogelijk lokaal hoogversierd) en een scherf in bijna-steengoed van een kan of kruik

(foto 19). Deze vondsten zijn op het einde van de 13de of het begin van de 14de eeuw te plaatsen. De cirkelvormige kuil in de noordwestelijke hoek leverde weinig determineerbaar materiaal op dat algemeen in de late middeleeuwen te situeren is. Stratigrafisch lijkt een datering in de 13de-14de eeuw plausibel.

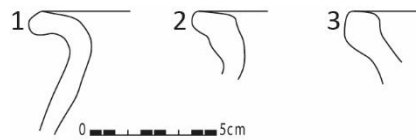

Foto 18: doorsnede van paalspoor PS4-12 en PS4-13

Foto 19: vondsten uit PS4-22

Verder verdiepen, tot ongeveer 1,6 m onder het huidige maaiveld, maakte duidelijk dat de oostelijke helft van het vlak een groot spoor bevat waarvan de precieze aard gezien de beperkte oppervlakte van de proefput niet kon vastgesteld worden (grote kuil of gracht? PS4-7, PS4-14, PS4-20, PS4-23, PS4-30, PS4-24, PS4-31, PS4-32, PS4-38, PS4-39, PS4-40 en PS4-41). Het spoor had verschillende opvullingslagen, een variatie van puinige tot meer homogene lagen. Hieruit kwamen scherven in grijs lokaal gedraaid aardewerk (onder meer enkele kogelpotten, voorraadpotten en een grape) (figuur 12 en 13), vroeg-rood aardewerk, steengoed met engobe/zoutglazuur en een stuk niet verder gedetermineerd importaardewerk tevoorschijn. Dit doet een datering in de 13de tot 14de eeuw vermoeden.

Figuur 12: vondsten uit PS4-7

Figuur 13: vondsten uit PS4-7

De proefput werd verdiept tot meer dan 2 m onder het maaiveld, de drie grote kuilen waren nog steeds aanwezig in het grondvlak. Veiligheidshalve was het niet meer aangewezen om verder te graven en is de diepte van de sporen geregistreerd aan de hand van enkele boringen. Dit maakte duidelijk dat de rechthoekige kuil tot 2,92 m onder het huidige maaiveld is uitgegraven, de cirkelvormige kuil 2,85 m en het grote spoor niet minder dan 3,45 m.

Tussen de grote kuil en de rechthoekige kuil situeert zich een spoor (PS4-25), mogelijk gaat het om een restant van een greppel, hoewel een interpretatie door de slechte bewaring niet duidelijk is. Het is stratigrafisch het oudste spoor in de proefput.

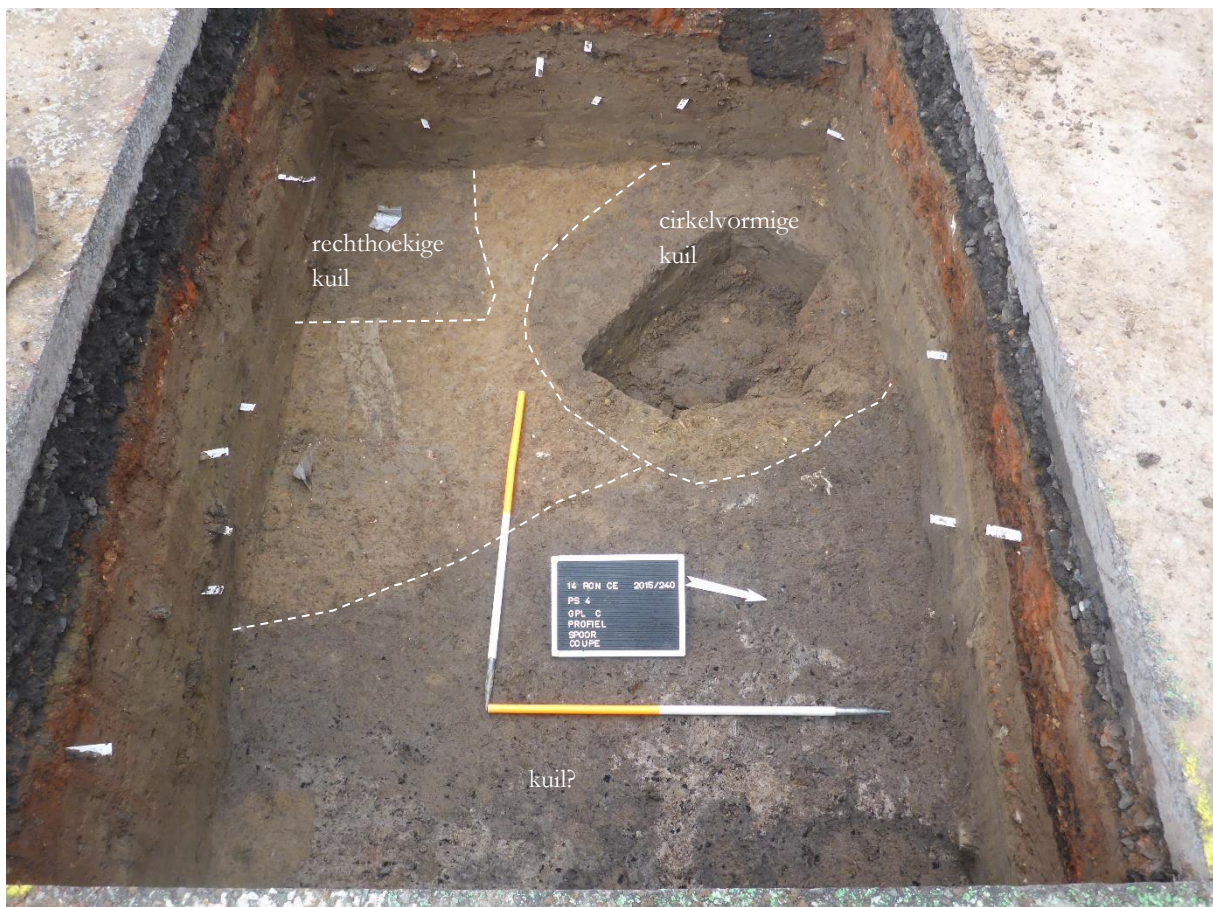
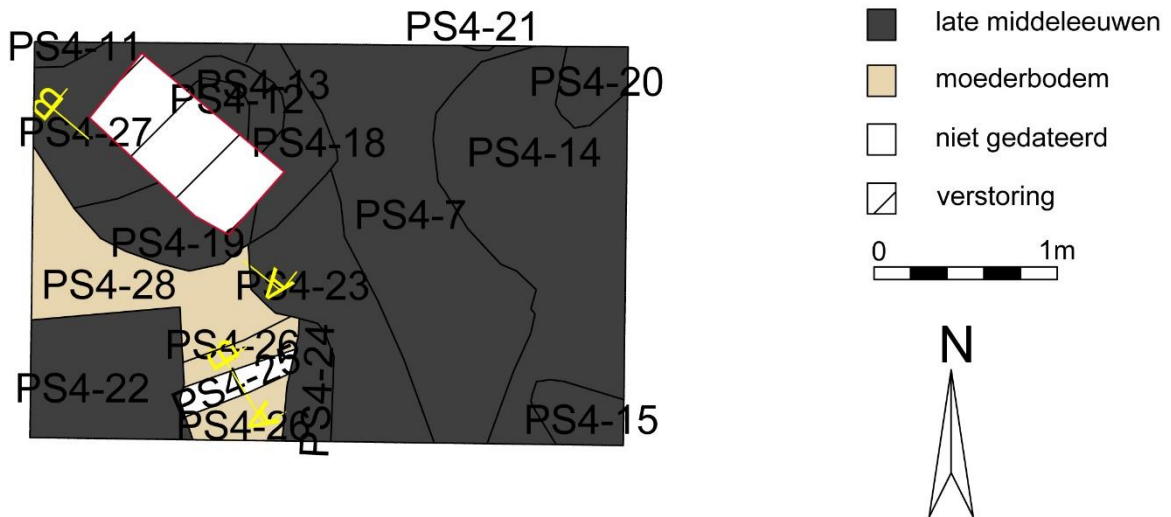

Foto 20: derde archeologisch niveau (grondplan C) in proefput 4

Figuur 14: derde archeologisch niveau (grondplan C) in proefput 4

Foto 21: oostelijk profiel WX in proefput 4

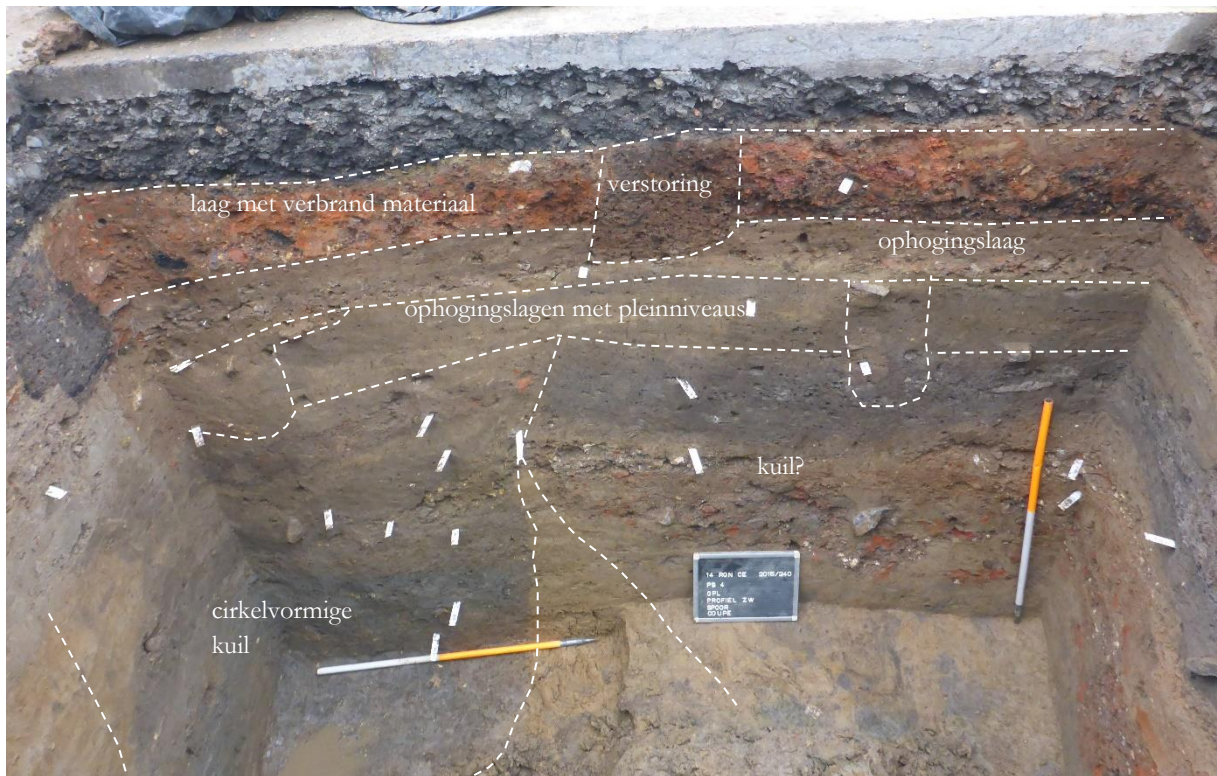

Foto 22: noordelijk profiel ZW in proefput 4

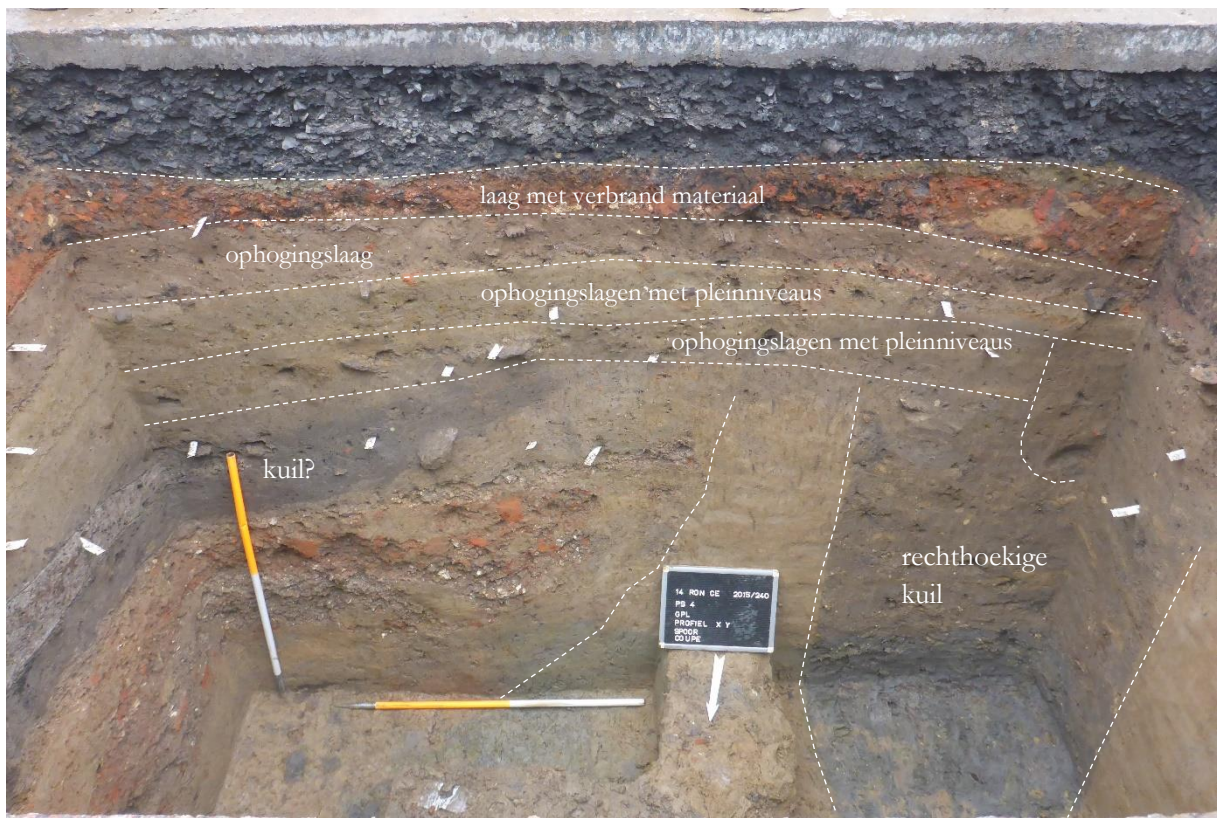

Foto 23: zuidelijk profiel XY in proefput 4

Foto 24: westelijk profiel YZ in proefput 4

7.5.3. Interpretatie:

Aangezien deze proefput een gelijkaardig beeld toont als proefput 3, wordt hieronder in algemene zin ook de resultaten van proefput 3 besproken.

De oudste sporen vormen enkele grote **uitgravingen/kuilen** uit de 13de-14de eeuw. De grootste kuil in het oostelijke deel van proefput 3 is de oudste context. De rechthoekige kuil en de cirkelvormige kuil zijn waarschijnlijk iets jonger en lijken, gezien hun gelijkaardige uitzicht en opvulling (en het gegeven dat ze elkaar niet oversnijden) uit eenzelfde fase te dateren. De interpretatie is niet met zekerheid te maken maar mogelijk gaat het om ontginningskuilen waarbij de ondergrond werd uitgegraven voor de verwerking tot bouw materiaal. Het is een fenomeen dat frequent wordt vastgesteld in middeleeuwse centra van dorpen en steden.

Gedurende de 15de en 16de eeuw wordt de Kleine Markt duidelijk **als plein ingericht** met een aantal fases van ophoging en verharding van het loopvlak. Verschillende (paal)kuilen zijn aangetroffen en getuigen mogelijk van lichte/tijdelijke constructies in functie van bijvoorbeeld markten.

Dit alles is afgedekt door een **laag met verbrand materiaal**. Het is niet uit te sluiten dat deze laag in verband te brengen is met één van de stadsbranden die Ronse in de loop van de geschiedenis teisterden. Dergelijke lagen zijn bovendien reeds bij eerder onderzoek in Ronse aangetroffen¹⁶. De laag lijkt overigens te corresponderen met eenzelfde laag in proefput 3. Op basis van de vondsten en de stratigrafische gegevens is een datering in de 15de-16de eeuw te plaatsen, waarschijnlijk in de eerste helft van de 16de eeuw. Opvallend is inderdaad de hoeveelheid stadsbranden in de loop van de 16de eeuw, meer specifiek 1513, 1553 en 1559¹⁷. Vooral de brand van 21 juli 1559 springt in het oog waarbij nagenoeg de volledige stad in de as werd gelegd en de stad voor de heropbouw gedurende 20 jaar werd vrijgesteld van belastingen door Filips II.

¹⁶ Deconinck 2001, 304.

¹⁷ Devos 2002, 47-48; Devos 2008, 246.

7.6. Proefput 5

Proefput 5 bevindt zich in de **Cypriaan de Rorestraat**. De bedoeling van deze put is om uitsluitel te krijgen of het voormalige kerkhof tussen de Sint-Hermeskerk en de (voormalige) Sint-Martinuskerk zich ook uitstrekt onder de Cypriaan de Rorestraat. Bij een eventuele aanwezigheid van menselijke begraving was het tevens van belang om het eerste archeologische niveau vast te stellen waarop deze resten zich manifesteerden.

7.6.1. Methodiek:

Er is een eerste archeologisch niveau aangelegd waarop de menselijke resten tevoorschijn kwamen, dit grondplan is volledig geregistreerd. Tevens zijn alle profielen summier (fotografisch) geregistreerd.

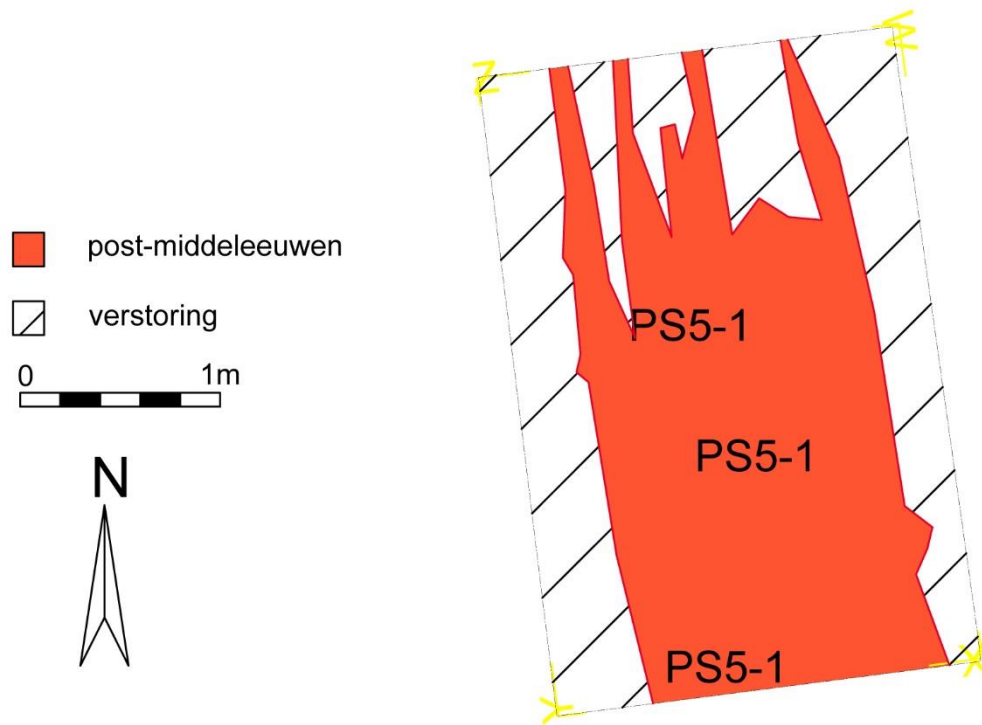

Foto 25: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 5

7.6.2. Sporen:

Onder de fundering van de huidige verharding bevindt zich een laag verdicht zand. Meteen onder deze laag situeert zich de zogenaamde '**kerkhofgrond**' (PS5-1) waarin de eerste ***in situ* menselijke resten** zijn vast te stellen op een diepte van **ongeveer 70-75 cm** onder het huidige maaiveld (foto 25). In het zuidelijke deel van de proefput is duidelijk een (deel van een) bovenlichaam (PS5-S01-1) aanwezig met tevens een deels zichtbare aflijning van de grafkist (PS5-S01-2) (foto 26). Net ten noordwesten daarvan zijn nog een aantal botfragmenten herkend. Hoewel deze deels verstoord zijn, zijn ze waarschijnlijk toe te wijzen aan een individu (PS5-S02-1). De overige beenderen op het eerste archeologisch niveau zijn moeilijker als een of meerdere anatomische individuen te beschouwen. Ze zijn te sterk verstoord of het gaat om 'los', vergraven botmateriaal.

De kerkhofgrond (PS5-1) bevatte enkele vondsten (een pijpje en enkele scherven in rood lokaal gedraaid aardewerk) die algemeen in de post-middeleeuwen te situeren zijn.

Figuur 15: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 5

Foto 26: *in situ* skelet op het eerste archeologisch niveau in proefput 5

Foto 27: zuidelijk profiel XY in proefput 5

Op dit eerste archeologisch niveau zijn tevens enkele **verstoringen** aanwezig. Om een zicht te krijgen op de impact hiervan is plaatselijk verdiept langs het noordelijk profiel. Deze verstoringen zijn beperkt en lopen door tot ongeveer 20 cm onder het eerste archeologisch niveau, daaronder bevindt zich opnieuw de kerkhofgrond die menselijke resten bevat.

7.6.3. Interpretatie:

Aangezien deze proefput een gelijkaardig beeld toont als proefput 6: zie hoofdstuk 7.7.3.

7.7. Proefput 6

Dit is de tweede proefput in de **Cypriaan de Rorestraat**. De bedoeling van deze put is om via een integrale opgraving een zicht te krijgen op het eerste archeologisch niveau, de opbouw van het kerkhof, de dikte van de kerkhoflagen en de aanwezigheid van eventueel oudere sporen.

7.7.1. Methodiek:

Er is een eerste archeologisch niveau (grondplan A) aangelegd waarop de eerste *in situ* menselijke resten tevoorschijn kwamen. Vervolgens is verder verdiept met tussenliggende niveaus (grondplan B tot F) om de aanwezige graven en andere sporen te registreren en op te graven. Onder het kerkhof zijn enkele oudere sporen waargenomen en onderzocht. Tenslotte zijn alle profielen geregistreerd.

7.7.2. Sporen:

Onder de fundering van de huidige parking bevindt zich een laag verdicht zand en beton. Meteen onder deze laag situeert zich de **kerkhofgrond** (+-35-40 cm onder de huidige parking) waarin de eerste *in situ* **menselijke resten** zijn vast te stellen **op ongeveer 50 cm** onder het huidige maaiveld (foto 28). De dikte van de kerkhofgrond bedraagt ongeveer 70 cm, waarin de meeste zijn begravingen gebeurd. Het gaat mogelijk om een aantal 'afzonderlijke' kerkhoflagen (PS6-1, PS6-2 en PS6-21) hoewel dit door de talrijke vergravingen van de grafkuilen (PS6-9, PS6-12, PS6-20, PS6-22 en PS6-26) soms onduidelijk was. Mettertijd was de begraafplaats volledig ingenomen en hoogde men met deze lagen het terrein dus op om ook in deze opgevoerde grond te kunnen begraven. Onder de kerkhoflagen situeren zich echter nog verschillende grafkuilen, uitgegraven in de onderliggende sporen of de ongestoorde bodem.

Foto 28: eerste archeologisch niveau in proefput 6

In de loop van het onderzoek bleek dat de **densiteit** van de begraafing zeer hoog was (foto 29). Op een oppervlakte van slechts 6 m² zijn in totaal 65 individuen geregistreerd. Het grootste deel van de begravingen (PS6-3, PS6-4 en PS6-S01-1 tot en met PS6-S11-2) lijkt in de postmiddeleeuwse periode te dateren, de oudste zijn mogelijk laatmiddeleeuws. Het gaat steeds om **kistbegravingen**, hoewel de aflijning van de kist niet steeds vast te stellen was. Echter, ook de vondst van vele nagels langs de skeletten en in de verspitte kerkhofgrond lijkt hierop te wijzen. De menselijke resten zelf zijn over het algemeen goed bewaard, hoewel door de grote densiteit aan begraafing talrijke individuen (deels) vergraven zijn door jongere begravingen (foto 29). Er is nagenoeg geen variatie in de positie van de skeletten: de oriëntatie is steeds west (hoofd) – oost (voeten), op de rug, gestrekte benen en de armen liggen gekruist op de buik of de borst. De overgrote meerderheid betreft volwassenen, slechts in drie gevallen (S01-3, S01-5 en S0-5) was vast te stellen dat het om een kind of baby ging (foto 30). Deze situeren zich in het oostelijk deel van de proefput, S01-3 en S01-5 vlakbij elkaar. Grafgiften waren niet aanwezig.

Foto 29: goed bewaarde skeletten in proefput 6

Foto 30: kind- of babygraf S01-5

De 'kerkhoffase' is als sterk vergraven te beschouwen wat betekent dat een concrete datering van de lagen en de grafkuilen niet eenvoudig is. De zogenaamde **kerkhofflagen** PS6-1 en PS6-2 bevatten voornamelijk 18de en begin 19de eeuwse materialen. Het gaat om faience (fine), majolica, pijpjes, steengoed type Westerwald, industrieel steengoed, steengoed met engobe/zoutglazuur, porselein, rood lokaal gedraaid aardewerk en kleipijpjes (foto 31). Er zijn ook verschillende oudere stukken aanwezig zoals enkele scherven in grijs lokaal gedraaid aardewerk. Het gaat om sterk verspitte lagen maar dit lijkt aan te sluiten bij de laatste fase van het gebruik als begraafplaats, die in gebruik bleef tot het begin van de 19de eeuw.

Foto 31: vondsten uit kerkhoflaag PS6-1

Op diepere niveaus zijn verschillende **lagen** (PS6-5, PS6-6, PS6-7 en PS6-8) afgelijnd als lagen die nadien elk bleken toe te behoren aan verschillende sporen (kerkhoflagen, grafkuilen, sporen onder kerkhof). Hoewel deze lagen dus een sterk gemengd karakter hebben, leveren ze toch enige informatie op omtrent de chronologie van de begravingen. De gemengde kerkhoflagen PS6-5, PS6-6 (grondplan C) en PS6-8 (menging van kerkhoflagen en grafkuilen) leverden een heterogene groep van aardewerk op met enerzijds laatmiddeleeuwse vondsten zoals grijs lokaal gedraaid aardewerk en aardewerk in lichtoranje klei en anderzijds postmiddeleeuwse vondsten zoals majolica, faience, kleipijpjes, rood lokaal gedraaid aardewerk en steengoed met engobe/zoutglazuur en van het type Siegburg (foto 32). Deze vondsten vertegenwoordigen alleszins een oudere fase van het kerkhof.

Foto 32: vondsten uit gemengde laag PS6-5

Op een dieper niveau (grondplan D) is PS6-7 afgelijnd, het is een vermenging van de oudste begravingen en een kuil of gracht (PS6-16, PS6-17 en PS6-18) in het zuidelijk deel van de proefput. Hoewel PS6-7 ook een gemengde laag betreft, bevatte ze wel een relatief homogene groep vondsten: grijs lokaal gedraaid aardewerk (onder andere een voorraadpot), grijs lokaal gedraaid aardewerk en enkele stuks bouw materiaal, vermoedelijk afkomstig van een ventilatiekoepel of -pan (foto 33). Dit laat een datering toe in de 14de eeuw.

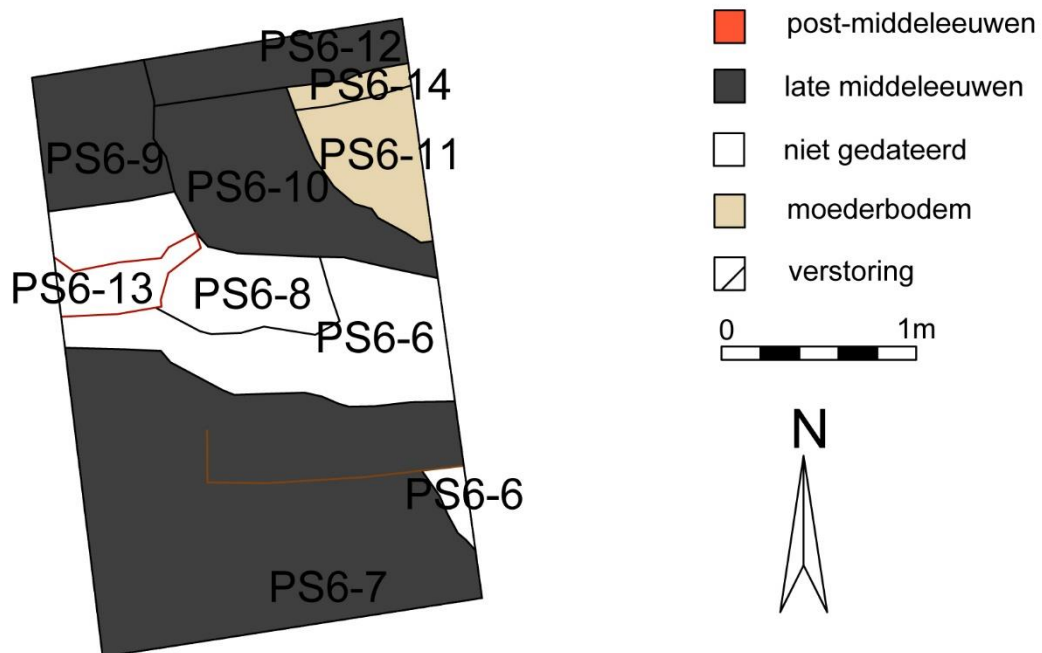
Foto 33: vondsten uit gemengde laag PS6-7

PS6-9, PS6-12, PS6-21, PS6-22 en PS6-26 betreffen verschillende **grafkuilen** die eveneens tot de oudere fase van het kerkhof behoren. In PS6-9 en PS6-12 kwamen enkele grijs lokaal (gedraaid) aardewerk aan het licht, evenals een scherf in lokaal hoogversierd aardewerk. PS6-23, PS6-24, PS6-25 en PS6-27 zijn kerkhofgrond en grafkuilen uit de oudste fases van het kerkhof. In PS6-23 kwam een scherf Rijnlants roodbeschilderd aardewerk aan het licht, vermoedelijk betreft het een verspit stuk. Op een bepaald niveau

(grondplan D) leek zich een **uitbraakspoor** (PS6-13) van een muur te bevinden (foto 34). Het betreft verschillende ijzerzandstenen die oorspronkelijk gebruikt waren in een metselwerk met gelig bruine kalkmortel. Bij het verdiepen bleek het om een plaatselijke concentratie zonder duidelijk verband te gaan, wat de interpretatie twijfelachtig maakt.

Foto 34: vierde archeologisch niveau (grondplan D) in proefput 4 met aanduiding van PS6-13

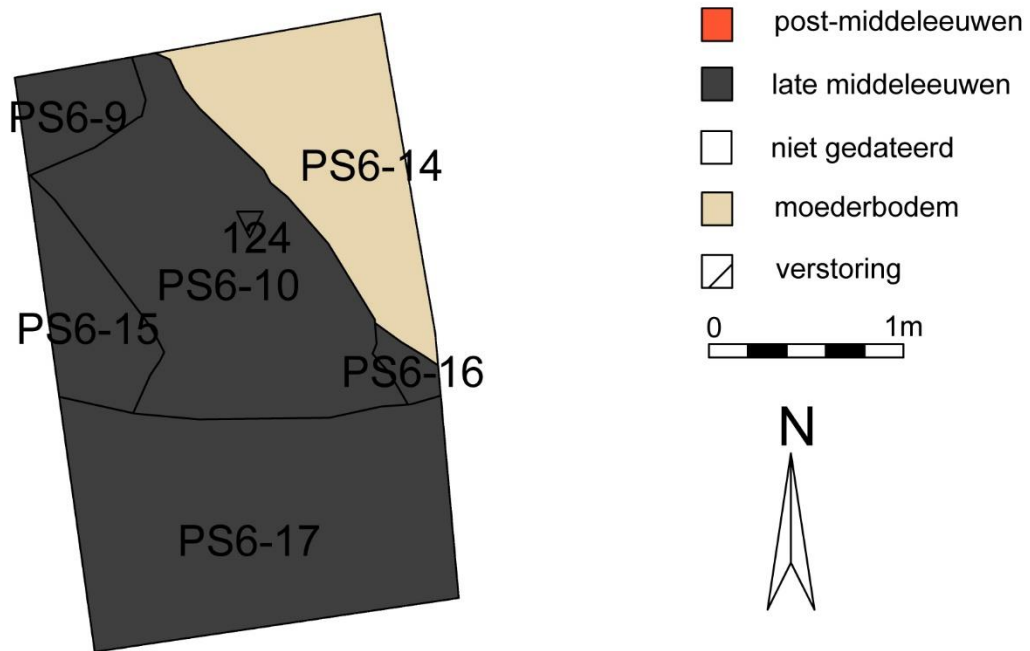
Figuur 16: vierde archeologisch niveau (grondplan D) in proefput 4

Onder het kerkhof kwamen verschillende, **oudere grondsporen** aan het licht (foto 35 en 36). Het beperkte ruimtelijke inzicht verhindert een duidelijke interpretatie maar vermoedelijk gaat het om kuilen, grachten of greppels. Op basis van de stratigrafische gegevens zijn ze alleszins ouder dan de begraafplaats. Deze sporen zijn deels in de profielen geregistreerd en deels met boringen. Het diepste grondplan (grondplan F) ligt bijna 2 m onder het huidig loopniveau, de diepste boring ging nog ongeveer 1,5 m dieper. Uit veiligheidsoverwegingen (smalle proefput) is besloten om de diepte en het profiel van deze sporen via boringen te registreren in plaats van verder manueel te verdiepen.

In het zuidelijk deel van de proefput bevindt zich een **kuil of greppel/gracht** (PS6-16, PS6-17 en PS6-18). Twee boringen op grondplan F in PS6-18 wijzen uit dat het spoor nog circa 1,08 m (boring 3) en 1,45 m (boring 5) onder het grondplan doorloopt, dit betekent respectievelijk 2,99 m en 3,38 m onder het huidige maaiveld. PS6-16 (boring 6) is nog 0,25 m (circa 2,16 m onder het maaiveld) dieper aanwezig met daaronder de ongestoorde bodem. PS6-23, PS6-24 en PS6-25 (cf. *supra*) zijn vermoedelijk de finale demping van dit spoor en de nivellering om de aanleg van de begraafplaats mogelijk te maken. In deze lagen zijn verschillende grafkuilen vast te stellen. Kuil of gracht PS6-16, PS6-17 en PS6-18 bevatte enkele fragmenten in grijs lokaal gedraaid aardewerk, een scherf in lokaal grijs aardewerk en een stuk in protosteengoed wat een datering in de 13de eeuw waarschijnlijk maakt.

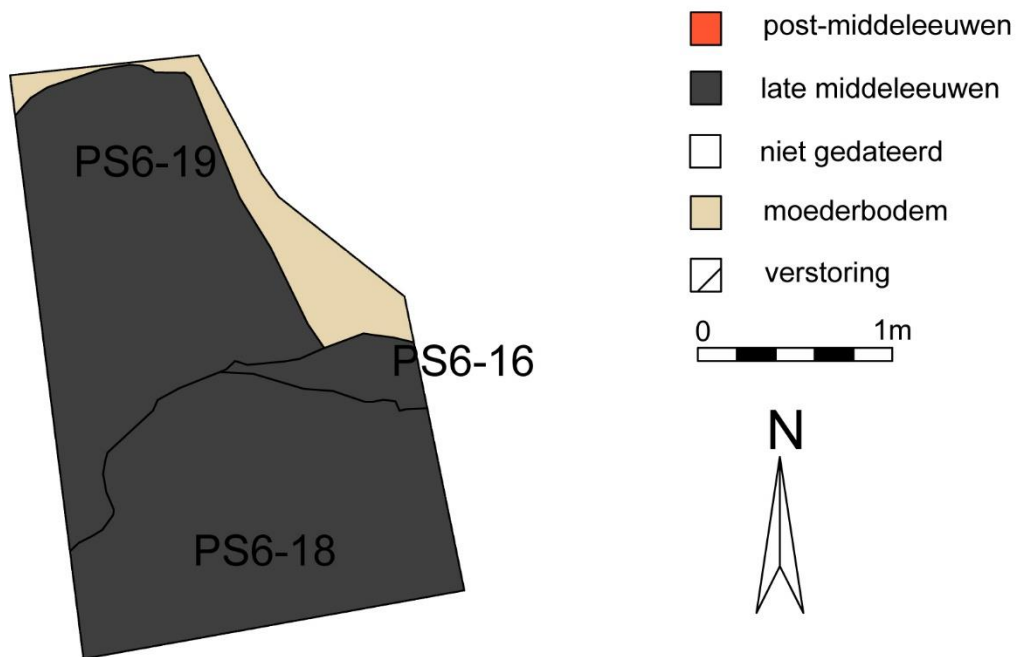
Foto 35: vijfde archeologisch niveau (grondplan E) in proefput 6 met sporen onder de begraafplaats

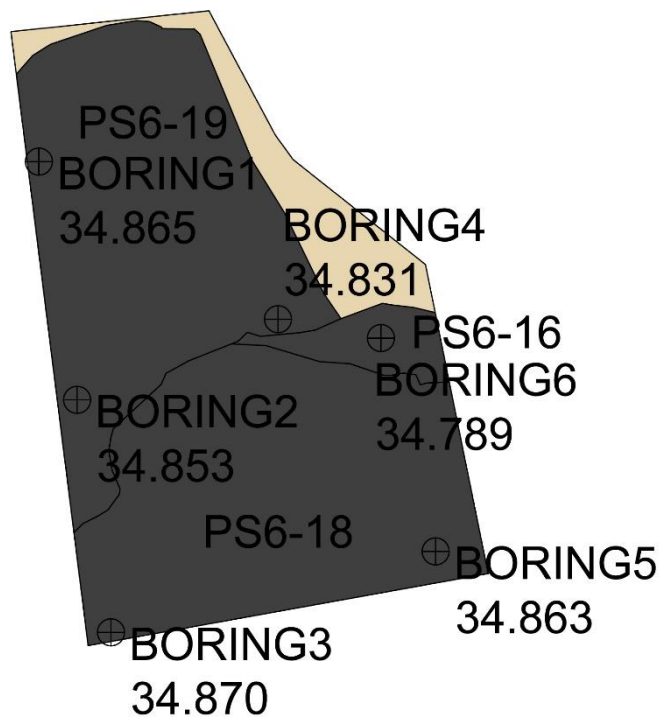
Figuur 17: vijfde archeologisch niveau (grondplan E) in proefput 6 met sporen onder de begraafplaats

Foto 36: zesde archeologisch niveau (grondplan F) in proefput 6 met sporen onder de begraafplaats

Figuur 18: zesde archeologisch niveau (grondplan F) in proefput 6 met sporen onder de begraafplaats

Figuur 19: zesde archeologisch niveau (grondplan F) in proefput 6 met aanduiding van de boringen (en bijhorende TAW-hoogtes) in de sporen onder de begraafplaats

Net ten noorden van deze kuil of gracht (PS6-16, PS6-17 en PS6-18) bevinden zich oudere sporen. Het gaat enerzijds om een **greppel** (PS6-10) met een noordwest-zuidoost oriëntatie. Greppel PS6-10 leverde scherven in grijs lokaal gedraaid aardewerk (foto 37) en drie scherven in protosteengoed op. Dit suggereert een datering in de 13de eeuw.

Foto 37: vondsten uit PS6-10

Deze greppel oversnijdt op zijn beurt een **gracht of kuil** (PS6-15 en PS6-19), deze heeft een min of meer gelijkaardige oriëntatie: noordnoordwest-zuidzuidoost. Enkele boringen brachten duidelijkheid omtrent de diepte: het spoor blijkt een vrij vlakke bodem te hebben. In boring 1 en 2 is de ongestoorde bodem bereikt na 0,35 m (circa 2,2 m onder maaiveld), in boring 4 na 0,26 m (circa 2,1 m onder maaiveld). PS6-8 en PS6-27 (cf. supra) zijn mogelijk te linken aan de finale demping van deze kuil of gracht, deze interpretatie is niet zeker gezien de talrijke vergravingen van grafkuilen in deze lagen. In kuil of gracht PS6-15 en PS6-19 kwam twee stuks in grijs lokaal gedraaid aardewerk waarvan een fragment van een worstoor (foto 38). Het betreft een element dat pas verschijnt vanaf het einde van de 12de eeuw¹⁸. In combinatie met de stratigrafische gegevens kunnen we een datering op het einde van de 12de tot de 13de eeuw vooropstellen.

Foto 38: vondsten uit PS6-19

PS6-11 en PS6-14 zijn de ongestoorde bodem.

7.7.3. Interpretatie:

De oudste sporen in deze proefput betreffen waarschijnlijk **twee kuilen(?) en een greppel**. Gezien het beperkte ruimtelijk inzicht dat een proefput biedt, is de interpretatie van de kuilen onzeker. Deze sporen lijken uit het einde van de 12de en de 13de eeuw te dateren en komen dus qua datering in zekere zin overeen met de oudste sporen op de Kleine Markt. Het is niet uit te sluiten dat het in het geval van proefput 6 ook om ontginningskuilen gaat. Er zijn geen begravingen vastgesteld voor deze periode.

¹⁸ De Groote 2008, 136.

Foto 39: oostelijk profiel XY in proefput 6 met insnijding (in de ongestoorde bodem) van de kuil PS6-16, PS6-17 en PS6-18. Daarboven bevindt zich de zogenaamde kerkhofgrond. In de bovenste vulling van de kuil zijn ook grafkuilen uitgegraven.

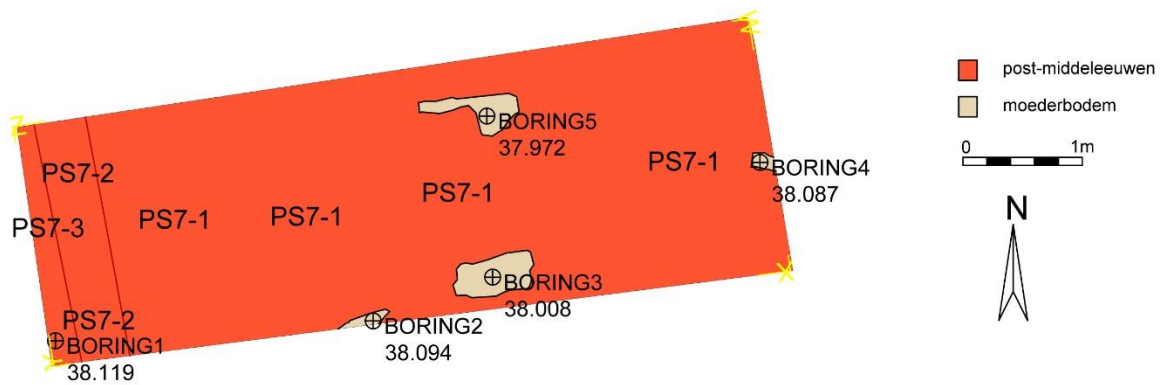
Vermoedelijk was deze zone reeds in de 14de eeuw opgenomen in het areaal van de **begraafplaats** tussen de Sint-Hermeskerk en de Sint-Martinuskerk. De exacte datering is voorlopig twijfelachtig aangezien de vele vergravingen van de oudste fases van het kerkhof in de onderliggende grondsporen voor een sterke vermenging van de vondsten hebben gezorgd. Opvallend is de hoge densiteit aan begravingen die is vastgesteld. Het gaat steeds om kistbegravingen. De begraafplaats bleef in gebruik tot het begin van de 19de eeuw. Dit stemt overeen met de vondsten die in de recentste fases van het kerkhof zijn aangetroffen. Gezien de ligging van de proefput min of meer centraal tussen de Sint-Hermeskerk en de (voormalige) Sint-Martinuskerk is de begraafplaats – zoals ze is afgebeeld op de postmiddeleeuwse kaarten – dus wellicht (minstens) tot de 14de eeuw terug te voeren. Aangezien er geen oudere begravingen aanwezig waren, kan dit betekenen dat voordien de begraafplaats kleiner was en zowel de Sint-Hermeskerk als de Sint-Martinuskerk elk over een afzonderlijk kerkhof beschikten dat in een latere fase evolueerde naar een aaneengesloten begraafplaats.

7.8. Proefput 7

Proefput 7 situeert zich aan de westelijke zijde van de Passage (voormalige Sint-Martinuskerk) in de **Sint-Martensstraat**. De doelstelling van deze put was het tracé van de kerkhofmuur te achterhalen en op deze manier een beter zicht te krijgen op de afbakening van het kerkhof. Een tweede aandachtspunt was de eventuele aanwezigheid van begraving onder het huidige plein. Hierbij was het tevens van belang om het eerste archeologische niveau vast te stellen waarop deze resten zich manifesteren.

Foto 40: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 7

Figuur 20: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 7 met aanduiding van de boringen (en bijhorende TAW-hoogtes)

7.8.1. Methodiek:

De locatie van deze proefput is gebaseerd op het grafdelvershuisje, het huidige ‘Artisanne’ op de splitsing tussen de Cypriaan de Rorestraat en de Sint-Martensstraat. Dit gebouw is vermoedelijk in de 17de eeuw tegen de toenmalige kerkhofmuur aangebouwd. De proefput bevond zich dan ook in het verlengde van de oostelijke gevel van dit gebouw. Bij het terreinwerk bleek al vlug dat de kerkhofmuur niet op de verwachte plaats aanwezig was. Bij nader inzien situeert zich een (recentere) aanbouw tegen de oostelijke gevel van Artisanne. Het oorspronkelijke grafdelvershuisje was kleiner en dus moest het tracé van de kerkhofmuur meer naar het westen gezocht worden. In overleg met de stadsdiensten is de proefput ongeveer 2,9 m naar het westen uitgebreid, hierbij kwam inderdaad de kerkhofmuur aan het licht. Er is een eerste grondplan (A) aangelegd waarop de kerkhofmuur en de eerste *in situ* menselijke resten tevoorschijn kwamen (foto 40). Dit grondplan is volledig geregistreerd. Alle profielen zijn summier (fotografisch) geregistreerd. Er zijn een aantal boringen uitgevoerd om een stratigrafisch inzicht te verkrijgen. Tenslotte is langs het noordelijk profiel (ter hoogte van de kerkhofmuur) verdiept om de stratigrafie en de opbouw van de kerkhofmuur te begrijpen. Dit profiel is volledig geregistreerd.

Foto 41: *in situ* skeletten op het eerste archeologisch niveau in proefput 7

7.8.2. Sporen:

Onder het huidige plein bevindt zich een laag onderfundering. Meteen onder deze laag in het westelijke deel van de proefput, ongeveer 0,5 m onder het maaiveld, situeert zich de **kerkhofmuur** (PS7-2). Het gaat om een bakstenen (23x10,5-11x4,5-5 cm) muur (PS7-2) met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie. De kerkhofmuur bakent in het westen de begravingen af.

Ten oosten van deze muur bevindt zich de zogenaamde '**kerkhofgrond**' (PS7-1) waarin de eerste *in situ* begravingen op een diepte van ongeveer 0,6-0,7 m onder het maaiveld zijn vast te stellen (foto 41). Op dit eerste archeologisch niveau zijn acht vermoedelijke individuen geregistreerd, waaronder een kindergraf. Het gaat vermoedelijk altijd om kistbegravingen, hoewel de aflijning van de kist niet steeds vast te stellen was. Echter, ook de vondst van vele nagels langs de skeletten en in de verspitte kerkhofgrond lijkt hierop te wijzen. De menselijke resten zelf zijn over het algemeen matig bewaard, dit heeft vermoedelijk te maken met het gegeven dat deze resten zich meteen onder de asfaltfundering bevonden. Er is – voor de bewaring een vaststelling toeliet – geen variatie in de positie van de skeletten: de oriëntatie is steeds west (hoofd) – oost (voeten), op de rug, gestrekte benen en de armen liggen gekruist op de buik of de borst. De meerderheid betreft volwassenen, slechts in één geval was vast te stellen dat het om een kind of baby (PS7-S01-4) ging. Grafgiften waren niet aanwezig.

De kerkhoflaag (PS7-1) leverde een heterogene groep vondsten op: grijs lokaal gedraaid aardewerk, faience, (postmiddeleeuws) rood lokaal gedraaid aardewerk, (postmiddeleeuws) steengoed met engobe/zoutglazuur en een aardewerkfragment in lichtoranje klei. De datering van deze laag lijkt algemeen in de postmiddeleeuwse periode te plaatsen. Gezien de tafonomie van de kerkhoflaag (sterk verspit door de aanwezigheid van grafkuilen) is de aanwezigheid van enkele oudere elementen niet te verwonderen.

Foto 42: noordelijk profiel ZW in proefput 7

Op dit eerste grondplan zijn enkele '**vlekken' ongestoorde bodem** aanwezig (foto 40). Er zijn een aantal boringen (boring 2-5) uitgevoerd en deze bevestigen dat het om de zogenaamde moederbodem gaat. Dit lijkt erop te wijzen dat de kerkhofgrond aanzienlijk dunner is dan in proefput 6 in de Cypriaan de Rorestraat en dat er waarschijnlijk bij de aanleg van het pleintje en de Sint-Martensstraat een deel van het bodemarchief is verdwenen.

Om een beeld te krijgen op de **opbouw van de kerkhofmuur** is beslist om **langs de kerkhofzijde** van de muur te verdiepen. De onderzijde van de muur bevindt zich op circa 1,56 m onder het maaiveld. Uit dit profiel blijkt dat de kerkhoflaag (of een individuele grafkuil?) op deze plaats een dikte heeft van 44 cm. Hieronder is de insteek (PS7-4) van de bakstenen kerkhofmuur te herkennen. De insteek (PS7-4) leverde twee scherfjes in postmiddeleeuws rood lokaal gedraaid aardewerk op. Deze insteek doorsnijdt echter een ouder spoor. Het gaat om een onduidelijke laag (PS7-5) met bruinig gele zandleem en bruinig grijze vlekjes, mogelijk betreft het verzette moederbodem. Het is niet duidelijk of de laag deel uitmaakt van een uitgraving of het eerder een ophogingslaag is. De laag lijkt (plaatselijk) een vlakke bodem te hebben met op een diepte van 1,73 m onder het maaiveld de grens met de ongestoorde bodem. Het pakket loopt onder de muur door in westelijke richting.

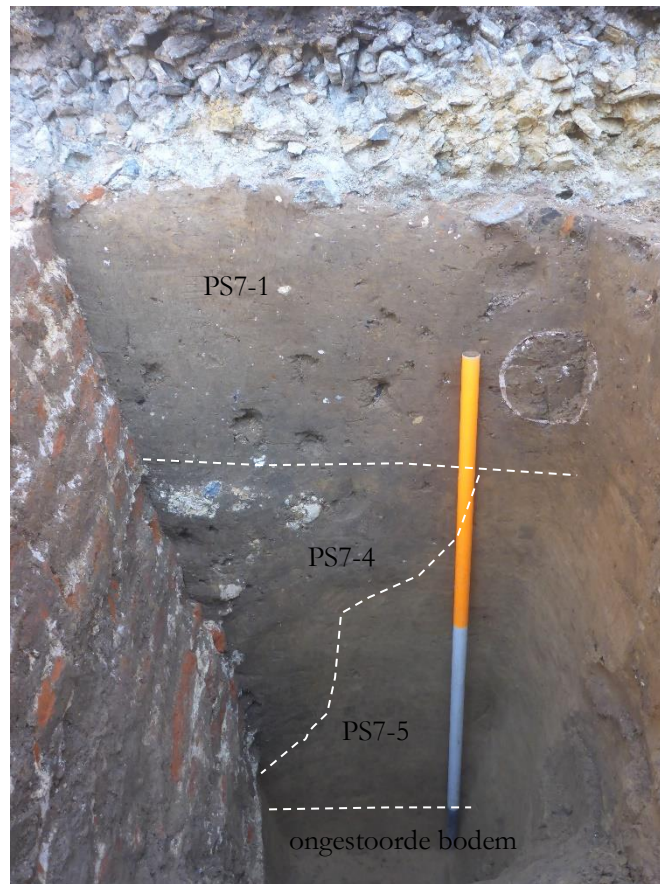

Foto 43: noordelijk (verdiept) profiel ZW in proefput 7 met links de kerkhofmuur (PS7-2), bovenaan de kerkhofgrond (PS7-1), daaronder de insteek van de muur (PS7-4) en tenslotte de onduidelijke laag (PS7-5)

Langs de **westelijke zijde (buiten de begraafplaats) van de kerkhofmuur** bevindt zich spoor PS7-3, deze laag bevat een stuk van een kleipijpje. Om ook hier een zicht te krijgen op de dikte van de archeologische lagen is een boring (boring 1) uitgevoerd. Een interpretatie van deze lagen is moeilijk gezien het beperkte ruimtelijke inzicht. Ze leverden geen menselijke resten op. Uit de boring blijkt dat zich tot op een diepte van circa 1,73 m onder het maaiveld duidelijke archeologische lagen aanwezig zijn. Hieronder is er een 'onduidelijke' laag van gelig bruine zandleem met bruinig grijze vlekjes. Dit pakket doet denken aan PS7-5, het is niet uit te sluiten dat het om dezelfde laag gaat. De grens met de ongestoorde bodem situeert zich op een diepte van ongeveer 2,3-2,4 m onder het maaiveld. De onderkant van deze laag bevindt zich ten oosten van de muur in absolute waarden veel hoger ten opzichte van PS7-5. Het sterk hellend karakter van deze laag zou dus eerder wijzen op een vullingspakket van een spoor dan een ophogingslaag.

7.8.3. Interpretatie:

De **oudste sporen** in deze proefput zijn onduidelijk. In het westelijke deel zijn alvast aanwijzingen voor sporen die aan de begraafplaats voorafgaan. Een interpretatie en datering is echter moeilijk. De **kerkhofmuur** bevindt zich in het westelijke deel van de proefput. De datering ervan is niet zeker maar situeert zich waarschijnlijk in de post-middeleeuwen, vermoedelijk ten laatste in de 17de eeuw. Op een 17de eeuwse kaart (cf. bureaustudie) is een dergelijke kerkhofmuur op deze locatie duidelijk zichtbaar, waartegen het grafdelvershuisje (Artisanne) is aangebouwd. Aangezien geen andere muur is aangetroffen in deze proefput mogen we er van uit gaan dat het hier de afgebeelde kerkhofmuur betreft. Ten oosten van de muur bevinden zich opnieuw *in situ* (kist)begravingen. Er zijn echter aanwijzingen dat de laag met **kerkhofgrond** niet zo dik is als ter hoogte van proefput 6. Ook ten westen van de kerkhofmuur zijn archeologische lagen aanwezig, het gaat echter niet om kerkhofgrond. Mogelijk hebben deze lagen te maken met de opbouw van de Sint-Martensstraat.

7.9. Proefput 8

Proefput 8 is in de **Priesterstraat** gelegen, tussen de Sint-Hermeskerk en het Albertpark. De bedoeling van deze put was het achterhalen van de aan- of afwezigheid van begraving. Hierbij was het tevens van belang om het eerste archeologische niveau vast te stellen waarop deze resten zich manifesteren.

7.9.1. Methodiek:

Er is een eerste grondplan aangelegd waarop de *in situ* menselijke resten tevoorschijn kwamen, dit grondplan is volledig geregistreerd. Tevens zijn alle profielen summier (fotografisch) geregistreerd. Er zijn een aantal boringen uitgevoerd om een stratigrafisch inzicht te verkrijgen. Tenslotte is langs het oostelijke profiel plaatselijk verdiept, dit profiel is volledig geregistreerd.

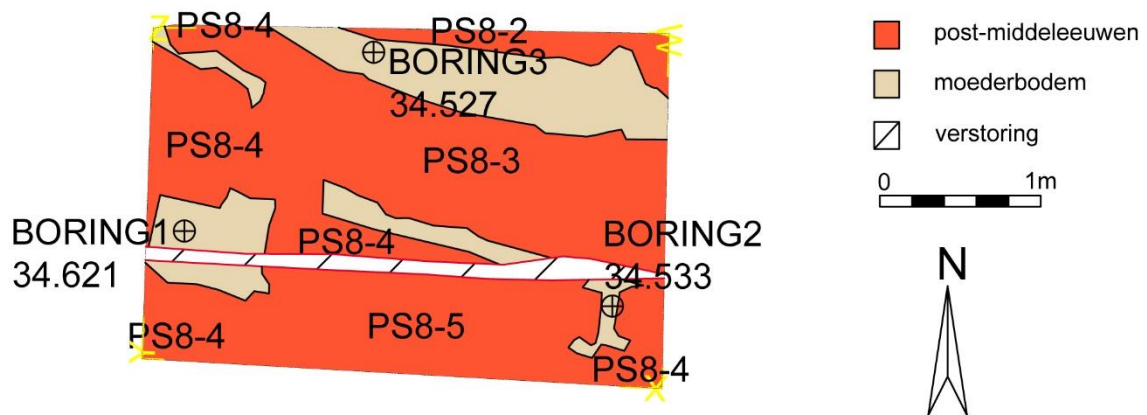

Foto 44: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 8

7.9.2. Sporen:

Meteen onder de fundering situeert zich plaatselijk de zogenaamde '**kerkhofgrond**' (PS8-1, PS8-2, PS8-3, PS8-4 en PS8-5). 26 cm onder het maaiveld zijn de eerste *in situ* menselijke resten (PS8-S01-2) aanwezig, de overige skeletten (PS8-S01-1, PS8-S01-3, PS8-S01-4, PS8-S01-5 en PS8-S02-1) liggen iets dieper. In totaal bevinden zich zes individuen in anatomisch verband (één twijfelgeval), weliswaar allemaal vrij sterk verstoord. Het gaat vermoedelijk steeds om kistbegravingen, hoewel de aflijning van de kist niet vast te stellen was. Echter, de vondst van spijkers langs de skeletten en in de verspitte kerkhofgrond lijkt hierop te wijzen. De menselijke resten zelf zijn over het algemeen matig bewaard, dit heeft vermoedelijk te maken met het gegeven dat deze resten zich meteen onder de fundering bevonden. Er is – voor de bewaring een vaststelling toeliet – geen variatie in de positie van de skeletten: de oriëntatie is steeds westnoordwest (hoofd)

– oostzuidoost (voeten), op de rug en gestrekte benen. Grafgiften waren niet aanwezig. Er zijn vrij grote hoeveelheden ‘los’ menselijk botmateriaal (grote stukken) te herkennen. Het is dus niet uit te sluiten dat er zich een of meerdere knekelputten (PS8-3 en PS8-5) bevinden in de proefput.

Figuur 21: eerste archeologisch niveau (grondplan A) in proefput 8

Foto 45: *in situ* skelet op het eerste archeologisch niveau in proefput 8

Foto 46: westelijk profiel YZ in proefput 8

In de kerkhofgrond (PS8-1) kwamen verschillende vondsten aan het licht die in de postmiddeleeuwse periode (voornamelijk 18de-19de eeuw) thuishoren: faience, industrieel steengoed, een kacheltegel en rood lokaal gedraaid aardewerk met onder meer een lollepote en een kamerpot. Een van de grafkuilen (PS8-6) bevatte een scherf in postmiddeleeuws rood lokaal gedraaid aardewerk en een niet gedetermineerd stuk.

Op dit eerste grondplan zijn enkele ‘vlekken’ **ongestoorde bodem** aanwezig. In de proefput zijn tevens verschillende boringen (boring 1-3) gebeurd in de ‘vlekken’ ongestoorde bodem. De bedoeling was om hierover bevestiging te krijgen. Het lijkt inderdaad te gaan om ongestoorde bodem. Dit betekent dat de laag ‘kerkhofgrond’ aanzienlijk dunner is dan in proefput 6 in de Cypriaan de Rorestraat. Niet alleen de geringe diepte waarop de begravingen zijn aangetroffen maar ook het westelijk profiel (afwezigheid van B(t)-horizont) lijkt erop te wijzen dat reeds een deel van het van het bodemarchief is verdwenen (foto 47). Waarschijnlijk heeft dit te maken met de aanleg van de Priesterstraat. Vermoedelijk was de overgang van de zone van het Albertpark naar de Sint-Hermeskerk meer ‘geleidelijk’ waarbij men voor de aanleg van de trappenpartij en de Priesterstraat een deel van het bodemarchief heeft weggegraven.

Foto 47: (deel van) oostelijk profiel WX in proefput 8

7.9.3. Interpretatie:

Uit de resultaten blijkt dat ook deze zone tot de begraafplaats tussen de Sint-Hermeskerk en de Sint-Martinuskerk behoort. Onder de bestaande verharding situeert zich op geringe diepte de zogenaamde kerkhofgrond met hierin *in situ* (kist)begravingen. Ze lijken voornamelijk in de post-middeleeuwen te dateren. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de laag met kerkhofgrond echter niet zo dik is als ter hoogte van proefput 6 en dat een deel van het bodemarchief reeds is afgegraven.

8. ASSESSMENT EN BASISANALYSE VAN DE VONDSTEN EN STALEN

8.1. Vondsten

Het **aardewerk** is grotendeels besproken bij het overzicht van de aangetroffen sporen in functie van de datering ervan. Het gaat bijna uitsluitend om materiaal uit de periode van de late tot de post-middeleeuwen. Gezien het hier om een vooronderzoek gaat, zijn er geen contexten volledig opgegraven waardoor geen zicht is op het volledige ensemble per context. Dit geldt uiteraard ook voor de overige vondstcategoriën.

Het **metaal** (late en post-middeleeuwen) bestaat voor de overgrote meerderheid uit spijkers die voornamelijk afkomstig zijn van de houten kisten van de begravingen. Daarnaast zijn ook een gesp (ferro), een munt (non-ferro), metaalslakken en niet gedetermineerde stukken (ferro en non-ferro). Als basisregistratie zijn van alle metaalvondsten röntgenopnames gemaakt.

Het **bouwmateriaal** betreft stukken verbrande leem, gefragmenteerd dakpanmateriaal uit de late en post-middeleeuwen en enkele fragmenten van het Romeinse type (*tegula/imbrex*).

Er kwamen enkele fragmenten **glas** tevoorschijn, grotendeels afkomstig van laat- en postmiddeleeuwse recipiënten. Vermoedelijk is ook een scherf van een Romeinse glazen fles aanwezig.

Het gevonden **botmateriaal** valt uiteen in drie groepen: menselijk, dierlijk en niet gedetermineerd. Het dateert uit de late en post-middeleeuwen. In alle proefputten binnen het kerkhofareaal kwamen menselijke resten aan het licht. Enerzijds gaat het om de *in situ* begravingen, anderzijds om verspitte resten, aangetroffen in de kerkhofgrond of grafkuilen. Het menselijk botmateriaal is over het algemeen vrij goed bewaard. Fysisch antropologisch onderzoek op de menselijke resten uit proefput 6 behoort tot de mogelijkheden. De *in situ* menselijke resten uit de overige proefputten binnen het kerkhof zijn niet gerecupereerd. Het overige botmateriaal is ondergebracht bij de dierlijke groep en is afkomstig uit een heterogene groep van sporen. Voornamelijk de (ophogings)lagen en kuilen in proefput 4 brachten heel wat botmateriaal aan het licht.

Een ongedetermineerd fragment **natuursteen** moet hier ook vermeld worden, vermoedelijk gaat het om een fragment bouwmateriaal.

8.2. Stalen

Er zijn verschillende **houtstalen** genomen: uit enkele ophogingslagen uit proefput 2, enkele ophogingslagen en kuilen uit proefput 3 en 4 en de sporen onder het kerkhof in proefput 4. Deze zijn geschikt voor een staalname voor ¹⁴C-onderzoek en mogelijk ook een soortdeterminatie. Van de kerkhofmuur in proefput 1 en 7 zijn mortelstalen genomen, net als de muur van het kapittelgebouw in proefput 2. Ook hier behoort een staalname voor ¹⁴C-onderzoek tot de mogelijkheden.

9. SYNTHESE

9.1. Synthese van de opgravingsgegevens

Op basis van de bureaustudie is een spreidingsplan van **acht proefputten** opgesteld. Hierbij is telkens een proefput aangelegd op een ‘cruciale’ plaats met een **specifieke vraagstelling**. Dit betekent dat de aangetroffen sporen over de verschillende proefputten heen niet steeds met elkaar in relatie te brengen zijn. Daarom zijn de sporen voornamelijk thematisch en chronologisch per proefput besproken. Indien mogelijk maken we de koppeling tussen de proefputten en wordt ook een chronologische positionering aangereikt, hetzij een relatieve datering, hetzij een absolute aan de hand van de aangetroffen vondsten.

In eerste instantie worden de proefputten toegelicht die binnen het kerkhofareaal gelegen zijn (proefput 1, 5, 6, 7 en 8). Hoewel het beperkte ruimtelijk inzicht niet altijd een uitsluitsel gaf omtrent een duidelijke interpretatie, zijn op verschillende locaties **sporen aangetroffen die voorafgaan aan de begraafplaats**. In proefput 1 (ten zuiden van de voormalige Sint-Martinuskerk) betreft het een gracht die mogelijk een pre- (of vroeg-?) middeleeuwse datering (metaaltijden? Romeins?) heeft. In proefput 7 is een onduidelijke uitgraving aanwezig onder de kerkhofgrond en de kerkhofmuur. De oudste sporen in proefput 6 betreffen waarschijnlijk twee kuilen (?) en een greppel. Mogelijk gaat het om ontginningskuilen. Deze sporen lijken uit het einde van de 12de en de 13de eeuw te dateren en sluiten qua datering in zekere zin aan bij de oudste sporen op de Kleine Markt.

De proefputten laten toe om de **begraafplaats tussen de Sint-Hermeskerk en de Sint-Martinuskerk af te bakenen**. Zowel in proefput 1 als 7 is de kerkhofmuur aangetroffen zoals deze is afgebeeld op de postmiddeleeuwse kaarten. Het gaat telkens om een bakstenen muur, de weinige diagnostische vondsten wijzen op een postmiddeleeuwse datering. Op basis van het kaartmateriaal is de muur wellicht ten laatste in de 17de eeuw opgericht. De opgravingsgegevens maken duidelijk dat het hier om een andere muur gaat dan de kerkhofmuur die reeds op de Kleine Markt is aangetroffen. Deze muur is opgetrokken in ijzerzandsteen en wordt in de romaanse periode gesitueerd, vermoedelijk de 12de eeuw. De bakstenen muur uit proefput 1 en 7 vertegenwoordigt waarschijnlijk een recentere uitbreiding van het kerkhof. Ook de datering van de begravingen in proefput 6 lijkt hierop te wijzen. Op basis van de oudere sporen in deze proefput is dit deel in de huidige Cypriaan de Rorestraat waarschijnlijk pas in de 14de eeuw als begraafplaats in gebruik genomen. De exacte datering is voorlopig twijfelachtig aangezien de vele vergravingen van de oudste fases van het kerkhof in de onderliggende grondsporen. Dit kan betekenen dat de begraafplaats zoals ze is afgebeeld op de postmiddeleeuwse kaarten wellicht terug te voeren is tot (minstens) de 14de eeuw. Aangezien er geen oudere begravingen aanwezig waren in proefput 6, zou dit impliceren dat in de voorafgaande periode de begraafplaats kleiner was en zowel de Sint-Hermeskerk als de Sint-Martinuskerk elk over een afzonderlijk kerkhof beschikten.

Wat het kerkhof zelf betreft, in proefput 5, 6, 7 en 8 zijn telkens *in situ* **begravingen** aangetroffen. Dit betekent dat deze zones integraal deel uitmaakten van het kerkhof. Enkel in proefput 1 is geen begraving vastgesteld. We vermoeden dat dit te maken heeft met het feit dat een deel van het bodemarchief op deze locatie reeds is verdwenen. Ook in proefput 8 en mogelijk tevens 7 is een deel van de kerkhofgrond reeds afgegraven. De menselijke resten zelf zijn over het algemeen goed bewaard, hoewel door de grote **densiteit** aan begraving talrijke individuen (deels) vergraven zijn door jongere begravingen. Het gaat steeds om kistbegravingen. Er is nagenoeg geen variatie in de positie van de skeletten: de oriëntatie is steeds west (hoofd) – oost (voeten), op de rug, gestrekte benen en de armen liggen gekruist op de buik of de borst. De overgrote meerderheid betreft volwassenen, slechts in enkele gevallen was vast te stellen dat het om een kind of baby ging. Grafgiften waren niet aanwezig. Opvallend is de hoge densiteit aan begravingen in

proefput 6. De begraafplaats bleef in gebruik tot het begin van de 19de eeuw. Dit stemt overeen met de vondsten die in de recentste fases van het kerkhof zijn aangetroffen.

Proefput 2, 3 en 4 liggen buiten het kerkhofareaal.

Proefput 2 situeert zich op het Kaatsspelplein, hierbij is een deel van de **kapittelgebouwen** ten noorden van de Sint-Hermeskerk aangesneden (cf. 19de eeuwse iconografische bronnen). Vermoedelijk hebben we hier te maken met een muur van de 17de eeuwse fase van het kapittelhuis. Het middeleeuwse kapittelhuis werd in de tweede helft van de 17de eeuw afgebroken, opnieuw opgebouwd (1655) en uiteindelijk in 1924 definitief afgebroken. De sleuf voor deze muur in proefput 2 is uitgegraven in een aantal lagen die we interpreteren als ophogingslagen uit de periode van de 14de tot de 16de eeuw. Mogelijk heeft deze ophoging te maken met de ligging binnen het overstromingsgebied van de Molenbeek. De jongere (dan de muur) heterogene lagen zijn vermoedelijk in verband te brengen met de afbraak van de kapittelgebouwen (1924) en de aanleg van het Kaatsspelplein.

Proefput 3 en 4 bevinden zich op de **Kleine Markt**. De oudste sporen vormen enkele **grote kuilen** uit de 13de-14de eeuw. De interpretatie is niet zeker maar mogelijk gaat het om ontginningskuilen waarbij de ondergrond werd uitgegraven ter productie van bouw materiaal. Het is een fenomeen dat frequent wordt vastgesteld in middeleeuwse centra van dorpen en steden. Gedurende de 15de en 16de eeuw wordt de Kleine Markt duidelijk als **plein** ingericht met een aantal fases van ophoging en verharding van het loopvlak. Verschillende (paal)kuilen zijn aangetroffen en getuigen van lichte/tijdelijke constructies in functie van bijvoorbeeld markten. Dit alles is afgedekt door een laag met **verbrand materiaal**. Het is niet uit te sluiten dat deze laag in verband te brengen is met een van de stadsbranden die Ronse in de loop van de geschiedenis teisterden. De (of een gelijkaardige) laag komt mogelijk ook terug in proefput 2. Op basis van de vondsten en de stratigrafische gegevens lijkt een datering in de 15de-16de eeuw te plaatsen, meer specifiek waarschijnlijk de eerste helft van de 16de eeuw. Opvallend is inderdaad de hoeveelheid stadsbranden in deze periode. Vooral de brand van 21 juli 1559 springt in het oog waarbij nagenoeg de volledige stad in de as werd gelegd en de stad voor de heropbouw gedurende 20 jaar werd vrijgesteld van belastingen door Filips II.

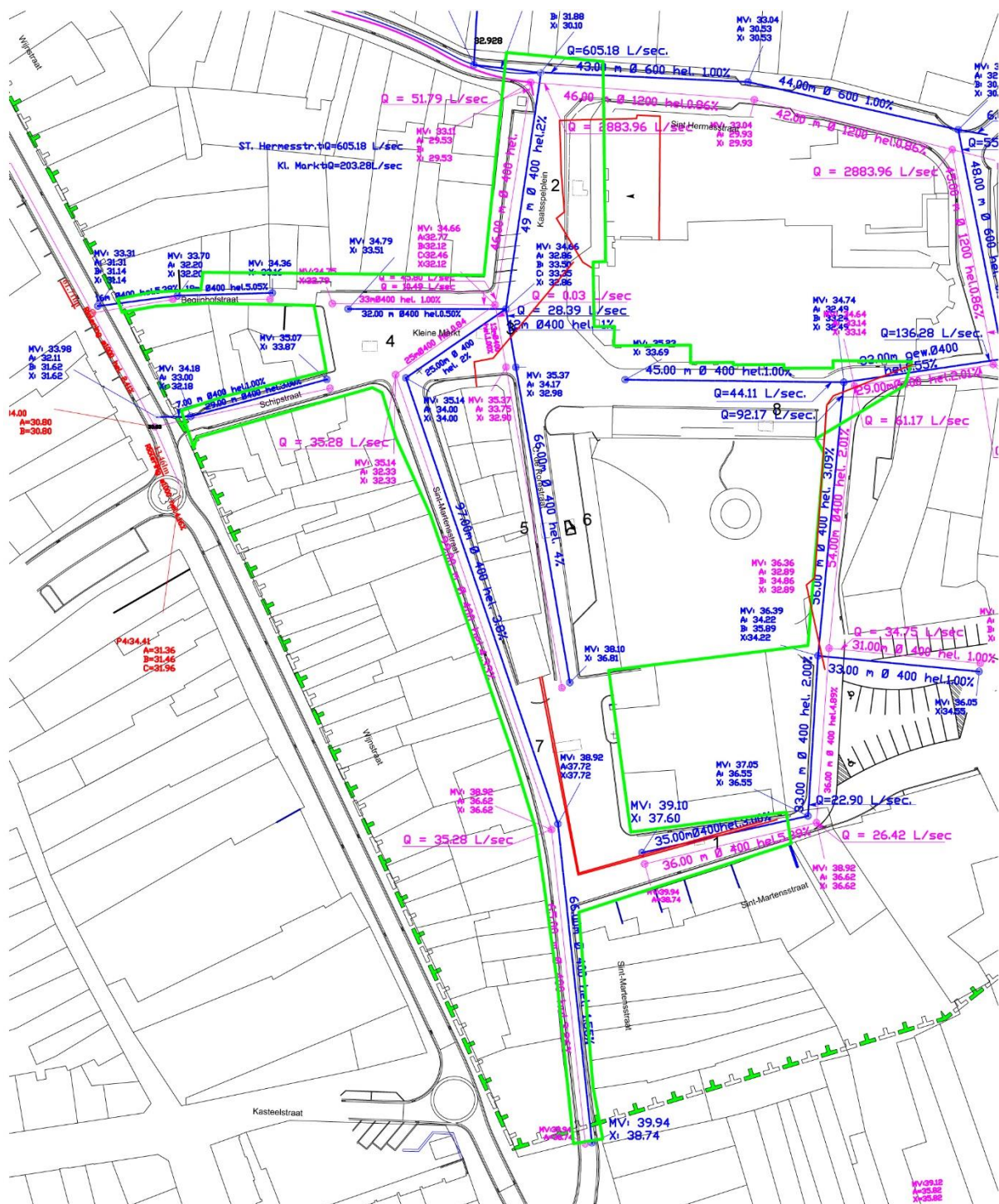
9.2. Evaluatie

Het **projectgebied** is gelegen in de historische kern, de Vrijheid, een middeleeuwse heerlijkheid op het grondgebied van Ronse. Het project kadert in een heropwaardering van de Vrijheid die in verschillende fasen zal verlopen. Fase 2 heeft betrekking op de Kleine Markt en de straten rondom, ter hoogte van het Kaatsspelplein, de Kleine Markt, de Begijnhofstraat, de Schipstraat, de Cypriaan de Rorestraat, de Sint-Martensstraat en het Koning Albertpark. De terreinen zijn gekend ten kadaster te "Ronse, Afdeling 3, Sectie E, perceel 945d en openbaar domein". Deze fase is circa 9000 m² groot en omvat dus de pleinen, straten en een park (voormalig kerkhof) rond de Sint-Martinus- en de Sint-Hermeskerk.

Figuur 22: projectgebied Vrijheid fase 2 (groen), bestaande rioleringen (zwart) en begrenzing Vrijheid (wit-groene lijn).

De werken in het projectgebied vallen uiteen in twee delen, de **heraanleg van de wegenis en de aanleg van een gescheiden rioleringsstelsel**. Waar mogelijk gaat het om een hernieuwing van de bestaande tracés. In bepaalde zones betreft het evenwel volledig nieuwe tracés.

Figuur 23: projectgebied Vrijheid fase 2 (groen), ontworpen rioleringen (roos en blauw), proefputten (1-8), afbakening kerkhof (rood ter hoogte van Kleine Markt en Sint-Martensstraat), kapittelgebouwen (rood ter hoogte van Kaatsspellein), begrenzing Vrijheid (wit-groene lijn).

In overleg met de stadsdiensten is het **archeologisch traject** in een vroeg stadium opgestart. Op deze manier kunnen de resultaten van het vooronderzoek in aanmerking genomen worden voor de finalisering van de ontwerpplannen. Zo kan de **impact van de werken** op het archeologische bodemarchief waar mogelijk beperkt worden. In deze fase van de plannen gaat het dan ook om een inrichtingsschets waarbij

het ontwerp nog kan aangepast worden aan de resultaten van dit vooronderzoek. In afwachting van de definitieve ontwerpplannen volstaat hier een algemene evaluatie waarbij per zone op basis van het bureau- en proefputtenonderzoek een aantal **aandachtspunten** gesignaleerd worden. Hierbij hoort een tabel waarin per proefput de diepte van het eerste relevante archeologische niveau wordt gegeven, net als de diepte van de ongestoorde bodem (tabel 1).

Aandachtspunten:

- begraafplaats tussen de Sint-Hermeskerk en de voormalige Sint-Martinuskerk:

Het kerkhof (kerkhofmuur en begravingen) is vrij goed af te bakenen. Binnen deze grenzen zijn overal begravingen te verwachten op een relatief ondiep niveau. Hoewel in een aantal zones wellicht een deel van het bodemarchief reeds is verdwenen, is rekening te houden met een hoge densiteit aan begraving.

- kapittelgebouwen ter hoogte van het Kaatsspelplein:

Het gaat vermoedelijk om de muren van de 17de eeuwse fase van het kapittelhuis. Een deel van dit gebouw bevindt zich onder het Kaatsspelplein en de parkeerplaatsen net ten oosten.

- brandlagen, plein/marktniveaus en oudere sporen ter hoogte van de Kleine Markt (en overige wegen met rioleringsaanleg):

Op de Kleine Markt is een beeld gekregen van de archeologische opbouw 'buiten het kerkhof': laat- en postmiddeleeuwse ophogingslagen, brandlagen(?) en pleinniveaus. Hieronder zijn grote uitgravingen te verwachten (ontginningskuilen?) uit de late middeleeuwen.

- grenzen van de Vrijheid:

Ter hoogte van de aansluiting tussen de Sint-Martensstraat en het Franklin Rooseveltplein, de Schipstraat en de Wijnstraat, de Begijnhofstraat en de Wijnstraat. Er wordt aangenomen dat de begrenzing rondom de Vrijheid uit een gracht, wal of hagen bestaat (of een combinatie).

- algemeen:

Hoewel de laat- en postmiddeleeuwse occupatie in de Vrijheid een duidelijke impact in de ondergrond heeft gehad, mag een eventuele aanwezigheid van oudere sporen niet uit het oog verloren worden. Uiteindelijk biedt een kleine proefput slechts een zeer summier zicht op het aanwezige archeologisch archief. Gezien de historiek van de Vrijheid zijn eventueel vroeg- en volmiddeleeuwse sporen zeker niet uit te sluiten. Deze zouden een beeld schetsen van de Vrijheid vóór de situatie zoals we ze kennen van de postmiddeleeuwse kaarten. De hierop afgebeelde indeling en inrichting van dit stadsdeel kan een leidraad vormen voor een verder omgaan met het archeologisch erfgoed in het kader van de toekomstige werken maar mag geenszins een vooringenomen visie worden waarbij geen rekening met oudere sporen wordt gehouden. Dit geldt bovendien evenzeer voor archeologische resten uit oudere periodes (metaaltijden, Romeinse periode).

De **definitieve ontwerpplannen** van de Vrijheid fase 2 zullen op korte termijn in het kader van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag ingediend worden. Deze moet vergezeld zijn van een bekrachtigde archeologienota waarin op basis van deze definitieve ontwerpplannen en de gegevens uit het proefputtenonderzoek een afweging zal gemaakt worden en een programma van maatregelen zal opgesteld worden.

proefsleuf 1	dieptes tov maaiveld (uitgedrukt in m)
eerste niveau archeologische sporen	0,35 m: gracht PS1-2 en kerkhofmuur PS1-4
niveau moederbodem	0,35 m
proefsleuf 2	
eerste niveau archeologische sporen	0,76 m: muur kapittelgebouwen PS2-7
niveau moederbodem	2,22 m
proefsleuf 3	
eerste niveau archeologische sporen	1,06 m: laag verbrande leem PS3-2
niveau moederbodem	+3,5-3,6 m
proefsleuf 4	
eerste niveau archeologische sporen	0,3 m: laag verbrande leem PS4-1
niveau moederbodem	1,12 m
proefsleuf 5	
eerste niveau archeologische sporen	+0,7-0,75 m: in situ begraving PS5-S01-1
niveau moederbodem	?
proefsleuf 6	
eerste niveau archeologische sporen	+0,5-0,55 m: in situ begraving PS6-S01-1
niveau moederbodem	1,05 m
proefsleuf 7	
eerste niveau archeologische sporen	0,42 m: kerkhofmuur PS7-2
niveau moederbodem	0,57 m
proefsleuf 8	
eerste niveau archeologische sporen	0,26 m: in situ begraving PS8-S01-2
niveau moederbodem	0,26 m

Tabel 1: overzicht van de dieptes van het eerste vastgestelde archeologische niveau en de moederbodem in de proefsleuven

9.3. Antwoord op de vooropgestelde onderzoeksvragen zoals geformuleerd in de Bijzondere Voorwaarden

1. Welke bodemopbouw kan tijdens het vooronderzoek vastgesteld worden? Is deze bodemopbouw over het hele terrein gelijkaardig of zijn er lokale verschillen? Welke impact hebben bodemvormende factoren en/of processen gehad op de bewaring van archeologisch erfgoed?

De bodemopbouw is plaatselijk vrij complex, varieert van proefput tot proefput en is sterk onderhevig geweest aan de laat- en postmiddeleeuwse occupatie binnen de Vrijheid. Zo zijn de zuidelijke delen van het projectgebied (ter hoogte van proefput 2) duidelijk over verschillende periodes heen opgehoogd. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de nabijheid van (het overstromingsgebied van) de Molenbeek. Ook ter hoogte van de Kleine Markt zijn diverse ophogingen vastgesteld, die vermoedelijk te linken zijn aan de plein-/marktfunctie. Ter hoogte van het voormalige begraafplaats varieert de bodemopbouw zeer sterk. De begraafplaats kent een zeer lange geschiedenis, waarbij vermoedelijk regelmatig het terrein is opgehoogd om nieuwe begravingen mogelijk te maken. Na het uit gebruik geraken van de begraafplaats zijn bij verschillende ingrepen in de afgelopen twee eeuwen delen van het kerkhof reeds geroerd en deels afgegraven. Deze laat- en postmiddeleeuwse situatie heeft ongetwijfeld een aanzienlijke impact gehad op de ondergrond en eventuele oudere sporen. Bovendien zijn er ook in een recent verleden infrastructuurwerken gebeurd die plaatselijk ingrijpende wijzigingen (afgravingen, uitgravingen, nivelleringen...) in de ondergrond met zich mee hebben gebracht (Aquafin, aanleg parkingen en wegenis enz...)

2. Kunnen op basis van vondstmateriaal, oversnijdingen en/of vulling uitspraken gedaan worden over de datering en de onderlinge fasering van de aangetroffen sporen?

Er is met zekerheid een **fasering** op het terrein aanwezig, het beperkte zicht uit de proefputten verhindert in deze fase echter een doorgedreven chronologische opdeling. Verschillende putten tonen echter aan dat de sporen zich op verschillende niveaus manifesteren waarbij duidelijke **oversnijdingen** vast te stellen zijn. Ook de **vondsten** laten toe om verschillende sporen ten opzichte van elkaar te plaatsen. In deze fase zijn de oudste (dateerbare) sporen terug te voeren tot het einde van de 12de en 13de eeuw. Vanaf deze periode is er een continue aanwezigheid in het archeologische archief. Dit verwondert niet gezien het gebied integraal tot de Vrijheid behoort. Binnen het proefputtenonderzoek zijn tevens verschillende niet gedateerde sporen aanwezig waarbij het op stratigrafische basis niet uit te sluiten is dat ze tot een vroegere fase van de middeleeuwen of zelfs een pre-middeleeuwse fase behoren.

3. Kan voor de vindplaats of voor delen van deze vindplaats het principe van behoud in situ nagestreefd worden, zo ja aan welke randvoorwaarden dient voldaan te worden?

Het archeologische traject is in samenwerking met de stadsdiensten **proactief** opgestart, specifiek met de bedoeling om de resultaten van het archeologisch vooronderzoek af te wachten in functie van de definitieve uitwerking van de ontwerpplannen. De werken in het projectgebied vallen hoofdzakelijk uiteen in twee delen, de **heraanleg van de wegenis en de aanleg van een gescheiden rioleringsstelsel**. Waar mogelijk gaat het om een hernieuwing van de bestaande tracés, in bepaalde zones betreft het evenwel volledig nieuwe tracés.

In dit opzicht is het van belang om een zicht te krijgen op de aanwezige archeologische sporen en het eerste niveau waarop deze zich manifesteren. In deze fase van de plannen gaat het dan ook om een 'inrichtingsschets' waarbij het ontwerp nog kan aangepast worden aan de resultaten van dit vooronderzoek. In afwachting van de definitieve ontwerpplannen is hier een algemene evaluatie gebeurd waarbij per zone op basis van het bureau- en proefputtenonderzoek een aantal **aandachtspunten** gesignaleerd worden (zie hoofdstuk 9.2.). Hierbij hoort een tabel waarin per proefput de diepte van het eerste relevante archeologische niveau wordt gegeven, net als de diepte van de ongestoorde bodem (tabel 1).

4. *Voor archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven; wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van deze zones?*

Op basis van de ligging binnen de **Vrijheid** en de resultaten van de proefputten kan het volledige projectgebied als **archeologische vindplaats** afgebakend worden. Binnen alle proefputten zijn relevante archeologische sporen aangetroffen. Voor de dieptes hiervan verwijzen we opnieuw naar tabel 1. De impact van de ruimtelijke ontwerpplannen hierop en dus de eventuele bedreigde archeologische sporen zijn rechtsreeks **afhankelijk van de definitieve ontwerpplannen** (zie vraag 3). Enkele zones binnen het projectgebied zijn echter met zekerheid (deels) geroerd en hebben waarschijnlijk een lager archeologisch potentieel.

5. *Wat is het kennispotentieel van de archeologische vindplaats met betrekking tot de stadsgeschiedenis-ontstaansgeschiedenis van Ronse? Welke site-specifieke vraagstellingen kunnen geformuleerd worden bij een vervolgonderzoek?*

Het projectgebied behoort integraal tot de **Vrijheid**, een heerlijkheid die vermoedelijk teruggaat op een vroegmiddeleeuwse religieuze stichting. De beschikbare historische en archeologische bronnen tonen zonder meer het **grote kennispotentieel** aan van dit deel van de stad, niet alleen voor de middeleeuwse periode maar ook voorgaande tijdvakken.

In en rondom de Sint-Hermeskerk is reeds heel wat archeologische onderzoeken en vaststellingen gebeurd. Toch is het beeld dat we vandaag hebben over de geschiedenis van deze site en de Vrijheid in het algemeen vrij fragmentarisch. Dit is deels te wijten aan de sterk gevarieerde aard van het vroegere archeologisch onderzoek. Veel van de huidige kennis is gebaseerd op de historische bronnen en het postmiddeleeuws iconografisch materiaal.

Het huidige vooronderzoek bracht duidelijk sporen sinds de late middeleeuwen aan het licht. Een vervolgonderzoek zal zeker nieuwe inzichten bieden op de algemene ontwikkeling van de Vrijheid sinds deze periode. Gezien de ligging van het projectgebied in de kern van de Vrijheid (Kleine Markt/Sint-Hermessite/Sint-Martinuskerk) is het bovendien de verwachting dat ook sporen uit vroege en volle middeleeuwen (?) kunnen aangesneden worden. Dit opent uiteraard perspectieven naar **het ontstaan en de genese van de Vrijheid en de voorgaande occupatie** (religieuze nederzetting?). De zonder meer opmerkelijke Romeinse vondsten bij vroeger onderzoek ter hoogte van de Sint-Hermessite doen vermoeden dat er ook op dit gebied nieuwe vraagstellingen te formuleren zijn.

6. *Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke vermoedelijke hoeveelheid?*

Dit is binnen deze fase van het onderzoek nog niet duidelijk, er zijn slechts enkele algemene aandachtspunten te maken.

Een **¹⁴C-onderzoek** van hout(skool)/mortelstalen kan mogelijk een duidelijk licht werpen op de datering van individuele contexten en de algemene chronologische fasering binnen de site.

Kuilen, grachten en lagen lenen zich mogelijk voor **paleo-ecologisch en/of micromorfologisch onderzoek**. Dit kan tot een beter begrip van het landschappelijk uitzicht in en rond de Vrijheid leiden.

Conservatie van de aangetroffen vondsten zal ongetwijfeld noodzakelijk zijn.

Een **fysisch antropologisch onderzoek** kan bij een eventueel archeologisch onderzoek van de begraafplaats tussen de Sint-Hermeskerk en de voormalige Sint-Martinuskerk een grondiger zicht bieden op de populatie te Ronse doorheen de (post-)middeleeuwen.

7. *Is er sprake van een grondwaterproblematiek en dienen er maatregelen inzake grondwater of stabiliteit genomen te worden bij een eventueel vervolgonderzoek?*

De grondwaterproblematiek kan mogelijk een rol spelen in het **zuidelijk deel van het projectgebied** vanwege de nabijheid van de Molenbeek. Dit is echter rechtstreeks afhankelijk van de definitieve ontwerpplannen.

10. SAMENVATTING

Stad Ronse wenst **riolerings- en verfraaiingswerken** uit te voeren in de centrumstraten rondom de Kleine Markt, de Sint-Hermeskerk en de Passage (Vrijheid fase 2). Gezien het historisch belang van de site (Vrijheid) en de waarschijnlijke impact van de werken op de ondergrond werd in overleg met de stadsdiensten besloten het archeologisch traject **proactief** op te starten. Dit gebeurde met het oog op een evaluatie van de archeologische resultaten in een vroeg stadium zodat hiermee tot op zekere hoogte kon rekening gehouden worden bij de verdere uitwerking van de ontwerpplannen.

Een eerste deel van het vooronderzoek betrof een **bureaustudie**. Het doel hiervan was om de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologisch erfgoed te evalueren en om de impact van de werken hierop te kunnen inschatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

Op basis van de bureaustudie is een spreidingsplan van **acht proefputten** opgesteld. Hierbij is telkens een proefput aangelegd op een ‘cruciale’ plaats met een **specifieke vraagstelling** met betrekking tot de historisch-archeologische vraagstellingen.

De proefputten laten toe om de **begraafplaats tussen de Sint-Hermeskerk en de Sint-Martinuskerk af te bakenen**. Zowel in proefput 1 als 7 is de kerkhofmuur aangetroffen zoals deze is afgebeeld op de postmiddeleeuwse kaarten. Het gaat telkens om een bakstenen muur, de weinige diagnostische vondsten wijzen op een postmiddeleeuwse datering. Op basis van het kaartmateriaal is de muur wellicht ten laatste in de 17de eeuw opgericht. De opgravingsgegevens maken duidelijk dat het hier om een andere muur gaat dan de kerkhofmuur die reeds bij vroeger archeologisch onderzoek op de Kleine Markt is aangetroffen. Deze muur is opgetrokken in ijzerzandsteen en wordt in de romaanse periode gesitueerd, vermoedelijk de 12de eeuw. De bakstenen muur uit proefput 1 en 7 vertegenwoordigt waarschijnlijk een recentere uitbreiding van het kerkhof. Ook de datering van de begravingen in proefput 6 lijkt hierop te wijzen. Op basis van de oudere sporen in deze proefput is dit deel in de huidige Cypriaan de Rorestraat waarschijnlijk pas in de 14de eeuw als begraafplaats in gebruik genomen. De exacte datering is voorlopig twijfelachtig aangezien de vele vergravingen van de oudste fases van het kerkhof in de onderliggende grondsporen. Dit kan betekenen dat de begraafplaats zoals ze is afgebeeld op de postmiddeleeuwse kaarten wellicht terug te voeren is tot (minstens) de 14de eeuw. Aangezien er geen oudere begravingen aanwezig waren in proefput 6, zou dit impliceren dat in de voorafgaande periode de begraafplaats kleiner was en zowel de Sint-Hermeskerk als de Sint-Martinuskerk elk over een afzonderlijk kerkhof beschikten.

Wat het kerkhof zelf betreft, in proefput 5, 6, 7 en 8 zijn telkens *in situ* **begravingen** aangetroffen. Dit betekent dat deze zones integraal deel uitmaakten van het kerkhof. Enkel in proefput 1 is geen begraving vastgesteld. We vermoeden dat dit te maken heeft met het feit dat een deel van het bodemarchief op deze locatie reeds is verdwenen. De menselijke resten zelf zijn over het algemeen goed bewaard, hoewel door de grote **densiteit** aan begraving talrijke individuen (deels) vergraven zijn door jongere begravingen. Het gaat steeds om kistbegravingen. Er is nagenoeg geen variatie in de positie van de skeletten: de oriëntatie is steeds west (hoofd) – oost (voeten), op de rug, gestrekte benen en de armen liggen gekruist op de buik of de borst. De overgrote meerderheid betreft volwassenen, slechts in enkele gevallen was vast te stellen dat het om een kind of baby ging. Grafgiften waren niet aanwezig. Opvallend is de hoge densiteit aan begravingen in proefput 6. De begraafplaats bleef in gebruik tot het begin van de 19de eeuw. Dit stemt overeen met de vondsten die in de recentste fases van het kerkhof zijn aangetroffen.

De overige proefputten liggen buiten het kerkhofareaal.

Proefput 2 situeert zich op het Kaatsspelplein, hierbij is een deel van de **kapittelgebouwen** ten noorden van de Sint-Hermeskerk aangesneden (cf. 19de eeuwse iconografische bronnen), vermoedelijk de 17de eeuwse fase van het kapittelhuis. Het middeleeuwse kapittelhuis werd in de tweede helft van de 17de eeuw afgebroken, opnieuw opgebouwd (1655) en uiteindelijk in 1924 definitief afgebroken. De sleuf voor deze muur in proefput 2 is uitgegraven in een aantal lagen die we interpreteren als ophogingslagen uit de periode van de 14de tot de 16de eeuw. Mogelijk heeft deze ophoging te maken met de ligging binnen het overstromingsgebied van de Molenbeek.

Proefput 3 en 4 bevinden zich op de **Kleine Markt**. De oudste sporen vormen enkele **grote kuilen** uit de 13de-14de eeuw. De interpretatie is niet zeker maar mogelijk gaat het om ontginningskuilen waarbij de ondergrond werd uitgegraven ter productie van bouw materiaal. Het is een fenomeen dat frequent wordt vastgesteld in middeleeuwse centra van dorpen en steden. Gedurende de 15de en 16de eeuw wordt de Kleine Markt duidelijk als **plein** ingericht met een aantal fases van ophoging en verharding van het loopvlak. Verschillende (paal)kuilen zijn aangetroffen en getuigen van lichte/tijdelijke constructies in functie van bijvoorbeeld markten. Dit alles is afgedekt door een laag met **verbrand materiaal**. Het is niet uit te sluiten dat deze laag in verband te brengen is met een van de stadsbranden die Ronse in de loop van de geschiedenis teisterden. De (of een gelijkaardige) laag komt mogelijk ook terug in proefput 2. Op basis van de vondsten en de stratigrafische gegevens lijkt een datering in de 15de-16de eeuw te plaats, meer specifiek waarschijnlijk de eerste helft van de 16de eeuw. Opvallend is inderdaad de hoeveelheid stadsbranden in deze periode te Ronse. Vooral de brand van 21 juli 1559 springt in het oog waarbij nagenoeg de volledige stad in de as werd gelegd en de stad voor de heropbouw gedurende 20 jaar werd vrijgesteld van belastingen door Filips II.

Het projectgebied behoort dus integraal tot de **Vrijheid**, een heerlijkheid die vermoedelijk teruggaat op een vroegmiddeleeuwse religieuze stichting. De beschikbare historische en archeologische bronnen tonen zonder meer het **grote kennispotentieel** aan van dit deel van de stad, niet alleen voor de middeleeuwse periode maar ook voorgaande tijdvakken.

In dit opzicht was het binnen dit onderzoekskader van belang om een zicht te krijgen op de aanwezige archeologische sporen. In deze fase van de ontwerpplannen gaat het dan ook om een ‘inrichtingsschets’ waarbij het ontwerp nog kan aangepast worden aan de resultaten van dit vooronderzoek. In afwachting van de definitieve ontwerpplannen is hier een algemene evaluatie gebeurd waarbij per zone op basis van het bureau- en proefputtenonderzoek een aantal **aandachtspunten** gesignaleerd werden (zie hoofdstuk 9.2.). Hierbij hoort een tabel waarin per proefput de diepte van het eerste relevante archeologische niveau wordt gegeven, net als de diepte van de ongestoorde bodem (tabel 1).

De **definitieve ontwerpplannen** van de Vrijheid fase 2 zullen op korte termijn in het kader van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag ingediend worden. Deze moet vergezeld zijn van een bekrachtigde archeologienota waarin op basis van deze definitieve plannen en de gegevens uit het proefputtenonderzoek een afweging zal gemaakt worden en een programma van maatregelen zal opgesteld worden.

11. BIBLIOGRAFIE

DECONINCK J. 2001. Merovingische vondst in Ronse, *Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde* 50, 303-308.

DE GROOTE K. 2008. *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw)*, Relicta Monografieën 1, Brussel.

DEVOS E. 2008. De stedelijke ontwikkeling van Ronse tot circa 1800, met enkele latere uitlopers, *Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde* 57, 189-264.

DEVOS E. 2015: *Het middeleeuwse Ronse. Een alternatieve geschiedenis*, Ronse.

PEDE R. & CHERRETTÉ B. 2015: *Ronse Centrum. Bureaustudie*, SOLVA Archeologie – Rapport 44, Erembodegem.

PEDE R., KLINKENBORG S. & CHERRETTÉ B. 2017. *Ronse Centrum fase 1. Archeologisch vooronderzoek langs de Watermolenstraat*, SOLVA Archeologie-Rapport 131, Erembodegem.

12. BIJLAGEN

12.1. Handleiding bij het raadplegen van de bijlagen

De bijlagen bij het rapport zijn ingedeeld in een algemene gegevensfiche over het project inclusief trefwoorden, een lijst met overzichtsfoto's, een structuurlijst, een contextlijst, een sporenlijst, een vondstenlijst en een fotolijst op spoorniveau. Tevens wordt een overzicht geboden van uitgevoerd *post-excavation* onderzoek en mogelijkheden voor verder onderzoek.

Deze lijsten worden aangevuld met de afgeleverde vergunningen voor metaaldetectie en prospectie met ingreep in de bodem enerzijds, en de bijzondere voorwaarden waaraan het onderzoek dient te beantwoorden, opgesteld door de bevoegde overheid - het agentschap Onroerend Erfgoed - anderzijds.

We geven hierbij enige duiding met betrekking tot de diverse lijsten in deze bijlage.

De lijsten worden automatisch gegenereerd uit de SOLVA-databank¹⁹. In deze databank worden tijdens de opgraving en de rapportage alle data die tijdens een archeologisch project worden gegenereerd, samengebracht. Het gaat hierbij dus zowel om velddata (foto's, plannen, beschrijvingen, relaties tussen sporen, vondsten, ...) als documenten die tijdens de rapportage worden gegenereerd (aardewerktekeningen, informatie over behandeling van materiaal, het archeologisch rapport, diverse laboanalyses, administratief archief zoals vergunningen, bijzondere voorwaarden, ...). In het kader van de rapportage genereert de databank een reeks lijsten zoals gevraagd in de "Minimumnormen voor archeologische registratie en rapportage" en de "bijzondere voorwaarden" bij het concrete project.

Conform de structuur van de databank (zie hoofdstuk methodologie, verwerking) worden de bijlagen hiërarchisch opgebouwd. Alle velddata worden in de databankstructuur op drie niveaus ingedeeld: spoorniveau, contextniveau en structuurniveau. We verduidelijken met een voorbeeld.

Onder de noemer '**sporen**' verstaan we het kleinste niveau van notulering, de kleinste eenheid als het ware: bijvoorbeeld een aflijning in een grondplan of een laag in een kuil bij een coupetekening. Dit is het niveau waarop vondsten afzonderlijk worden ingezameld.

Verschillende sporen kunnen toebehoren aan een '**context**': zo vormen verschillende lagen in een kuil samen de context 'kuil'.

Op gelijkaardige wijze kunnen verschillende contexten gegroepeerd worden tot een overkoepelende '**structuur**': diverse paalkuilen behoren bijvoorbeeld toe aan de structuur 'gebouw'.

In de databank, en dus ook in deze bijlagen, worden de velddata volgens vastgestelde thesauruslijsten toegewezen aan de noemers 'sporen', 'contexten' en 'structuren'. Door archeologische begrippen (gebouw, crematiegraf, grafkuil, laag, ...) via een vastgestelde thesauruslijst aan een specifiek niveau toe te wijzen (spoor, context, structuur), bestaat de garantie dat bij bevraging van de databank naar een bepaald archeologisch begrip, effectief ook alle ingevoerde data in de resultatenlijst voorkomt (anders gezegd, we vermijden daardoor dat 'grafkuil' de ene maal bij 'context', en de andere maal bij 'structuur' wordt ondergebracht).

De lijsten in deze bijlage zijn volgens dezelfde hiërarchie opgebouwd. In de bijlage wordt achtereenvolgens een overzicht gebracht van structuren, contexten en sporen. Op deze wijze kan van 'groot' naar 'klein' afgedaald worden in de informatie. Er wordt bovendien met kruisverwijzingen gewerkt: bij structuren staat

¹⁹ Zie ook hoofdstuk « Methodologie, Verwerking » aangaande informatie over de SOLVA-databank.

vermeld uit welke contexten ze zijn opgebouwd, bij contexten staat vermeld uit welke sporen ze zijn opgebouwd. In omgekeerde richting staat bij de sporenlijsten vermeld tot welke context en structuur een spoor behoort, en bij de contextlijst staat vermeld tot welke structuur een context behoort. De structuurlijst bevat dus een overzicht van gerelateerde contexten. De contextlijst bevat een overzicht van gerelateerde structuren (hoger niveau) en sporen (lager niveau), alsook een overzicht van alle foto's, plannen, vondsten en stalen. De sporenlijst bevat een overzicht van gerelateerde contexten en structuren, alsook een overzicht van alle foto's, plannen, vondsten en stalen. De gedetailleerde spoorbeschrijvingen zijn uitsluitend in de sporenlijsten zelf terug te vinden. Op elk niveau tot slot staat een interpretatie en zo mogelijk ook een datering vermeld.

Voor de duidelijkheid geven we mee dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een context (en dus structuur), evenmin als elke context aan een structuur kan toegewezen worden.

Wat de wijze van nummering betreft, geldt als algemene regel dat contexten en structuren de naam dragen van het spoornummer dat als eerste aan die 'context' (en eventueel bij uitbreiding 'structuur') wordt toegewezen. In een rapport zijn het doorgaans de contextnummers en, indien gegroepeerd onder een structuur, de structuurnummers die in de tekst de leidraad vormen.

Tot slot enkele bijzonderheden:

Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een context gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau.

In het geval dat het een rapportage van een vooronderzoek betreft, worden sporen in principe *niet* aan een context (en bij uitbreiding een structuur) toegewezen. Contexten en structuren worden pas aangemaakt op het moment van een archeologische opgraving, aangezien op dat ogenblik alle beschikbare informatie aanwezig is, en dit dus dan wel een zinvolle oefening is. Tijdens een vooronderzoek zijn heel wat relaties bijvoorbeeld nog niet duidelijk.

De enige uitzondering op deze regel wordt gemaakt wanneer bij de verwerking van een vooronderzoek reeds duidelijk is dat de sporen gelegen zijn in een zone die *niet voor verder onderzoek in aanmerking* komt. Dan worden sporen waar mogelijk wel tot contexten gegroepeerd (en worden dus in de databank contexten (en eventueel structuren) aangemaakt). Op deze wijze wordt gegarandeerd dat informatie rond potentiële contexten of structuren niet verloren gaat bij een bevraging van de databank. Een voorbeeld verduidelijkt dit: een geïsoleerde grafkuil, die geen aanleiding geeft tot verder onderzoek, wordt wel als context gedefinieerd in de databank, omdat deze zo ook in de resultatenlijst van een bevraging zal voorkomen. Zoniet zou deze grafkuil voor de databank 'onzichtbaar' worden.

12.2. Lijsten

- Gegevensfiche project
- Sporen, met vermelding van de foto's, plannen, vondsten en stalen
- Inventaris vondsten
- Fotolijst
- Vergunning metaaldetectie en prospectie met ingreep in de bodem
- Bijzondere voorwaarden
- Bureaustudie Ronse Centrum (fase 1 en 2)